

1. Op 28-6-1829 wordt er een K.B. uitgevaardigd, waarbij er een subsidie van 500 fl. wordt toegekend "tot het opbouwen eener pastorij te AldenEyck, onder Maastricht". De overgang van het Nederlands naar het Belgisch bestuur heeft de zaken schijnbaar niet vergemakkelijkt, want op 5-11-1834 zijn de werken nog niet aangevat, alhoewel er sprake is van een "presbytère d' Alden Eyck menace ruïne"! Op 30-11-1834 wordt de scheve situatie rechtgetrokken, want dan wordt er door Kon. Leopold beslist om alsnog de 1058,20 fr (= 500 fl.) uit te betalen! Op 18-4-1836 zijn de werken uitgevoerd voor 4014,12 fr. Er werden in de archieven geen plannen teruggevonden, doch met deze bouw is zeer waarschijnlijk een groot gedeelte van de huidige pastorij bedoeld. (Bron: Ju. Br.)
2. In 1833 wordt er een visitatie gedaan, waarbij wordt vastgesteld: "La tour est menaçante. Turris magna eget reparatione. Ecclesia parva". (Bron: Arch. de L' Evêché, Luik, Fonds Van Bommel, 210)
3. In een dekanaal rapport van 1833 heet het verder: "Quot sint in ecclesia sedes confessionales. Una in ecclesia, altera in sacristia". "Turris multa indiget reparatione et ecclesia aliqua. Cemeterium ab omni parte apertum". (Bron: Arch. de L' Evêché, Luik, Fonds Van Bommel, 341)
4. De pastoor is op dat moment Ph. Jacq. Kuelgens (vanaf 22-9-182424), waarover de toenmalige Deken Lijnen absoluut niet te spreken is. (Bron: Arch. de L' Evêché, Luik, Fonds Van Bommel, 375)
5. Tijdens een visitatie op 18-10-1847 wordt het volgende vastgesteld: "de doornen heg rond den kerkhof volgens besluit in 1846 geplant is meest dood en moet vernieuwd worden". (Bron: Arch. de L' Evêché, Luik, Fonds Van Bommel, 375)
6. Op 1-12-1848 wordt er door de Maaseiker architect Adolphe Leemans een eerste bestek opgemaakt van de vermoedelijke kosten van de herstellingen aan de kerk van Aldeneik. Kostprijs: 5572,15 fr. Inbegrepen zijn dan 14 vensters "avec ferrailles et vitre demi blanc de Charleroi", 7 vensters in het koor van de kerk met een hoogte van 3 m en een breedte van 1 m, 1 venster in de sacristie van 1m60 breed en 0,90 m hoog en 6 vensters op het dak van de kerk en de toren. Er wordt gesproken over "pierres plates de basiècle, la moitié bleu et gris de 0,30 centimètres d' equarissage"; in de portiek van de toren worden tegels voorzien "en carreaux bleu cuite". (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
7. Vanaf 14-4-1848 wordt Bonaventura van Dyck (geboren in Asten, Brabant op 16-6-1810) pastoor te Aldeneik. Tijdens een visitatie in 1848 wordt over zijn kerk het volgende gezegd: "Ecclesia est valde antiqua et multa indiget reparationem. Quod si facta foret in stylo ejus extracta est, verum esset monumentum. Fertur eam extractam esse parvum post vitam § Virginum Harlindis § Relindis, quae initio saeculi octavi erant. Supellex est modica et simplex". (Bron: Arch. de L' Evêché, Luik, Fonds Van Bommel, 377)
8. Op 13-2-1849 wordt er bij het Min. van Justitie een subsidie aangevraagd voor bovengenoemd dossier, voor werken aan de pastorie (interieur en bijgebouw) en voor het aanleggen van een muur rond het kerkhof. Totale kostprijs: 7762,77 fr. (Bron: Ju. Br.)
9. Op 19-3-1850 komt de naam van de Prov. architect Jaminé voor het eerst in de dossiers voor. Op die dag stuurt hij namelijk een dossier met opmerkelijke bevindingen over de pastorie en de kerk van Aldeneik aan de Gouverneur. Wat betreft de recente bouw van een pastorie, waarvan het interieur nog niet helemaal af is, wordt opgemerkt dat de bouw veel te laag gefundeerd werd: "la cave est remplie d' eau au été comme en hiver". Ook worden er andere gebreken opgesomd. Wat de kerk betreft uit arch. Jaminé in deze brief het vermoeden dat de middenbeuk waarschijnlijk uit de 7de of 8ste eeuw dateert. Vertaling: "De toren toont een mengeling van verschillende architecturale stijlen; hij is opgebouwd met silexblokken, met hardstenen blokken en mergelblokken en in de muren heeft men romaanse spitsboogvormige arcaden verwerkt. Het koor, een spitsboogvormige constructie in steen uit de groeven van Sichem, werd gemaakt in de gothische stijl en kan dateren uit de 14de - 15de eeuw.

Tegen een van de langsijden van het koor zijn een sacristie in brikken evenals een oude pastorie aangebouwd. Deze laatste verkeert in ruïneuze toestand en zal afgebroken moeten worden, opdat het gebouw kan vrijgelegd worden.

Tenslotte is het gebouw aan de kant van de toren omringd met ruïnes van verschillende oude constructies die hun verdienste hebben voor de archeologie en het zou te wensen zijn dat de communale administratie een exact plan zou laten tekenen van het gehele gebouw ...”.

lets verder wordt er gewezen op de meest bouwvalige plaats: de toren!

"De parementen van de muren zijn voor een groot gedeelte opengebroken, een van de hoeken is scheef gezakt en overhangend en zal volledig gereconstrueerd moeten worden. Er zijn geen planken vloeren in het interieur van de toren. Het timmerwerk van de spits is voor een groot gedeelte versleten en de dakbedekking zal, indien niet voor het geheel dan toch voor een groot gedeelte, vernieuwd moeten worden. De vensters van de kerk zijn in het algemeen zeer vervallen; hun vervanging is noodzakelijk. De parementen van de muren van het koor zijn in slechte staat; de restauratie om hen in een normale staat te brengen, zal voor dit alleen een som van 1500 francs kosten.

"De vloer is versleten en de plafonds en de lagen (verf) zo getemperd dat ze niet meer ontvankelijk zijn voor herstellingen" ...

"Wat betreft de kerkhofmuur kan men stellen dat deze constructie, die geen dringend karakter heeft, uitgesteld kan worden ..."

"Wat betreft de uitvoering van de ingangspoort van de kerk, beantwoordt het opgegeven plan helemaal niet aan de actuele stijl van het gebouw. Het is van belang om een deur te ontwerpen in de arcade, die voor dat doel bestemd is ...". (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)

10. De werken voor het maken van een bijgebouw aan de pastorie (1711,58 fr) worden goedgekeurd door de Deputatie op 22-3-1850 en door de Kon. Commissie voor Monumenten op 21-4-1850. Het advies, geformuleerd door Arch. Jaminé, wordt aan de Min. van Justitie overgemaakt met de vraag om enkele leden van de Kon. commissie van Monumenten ter plaatse te sturen. (Bron: Ju. Br.)

11. Op 18-8-1850 wordt door twee leden van de Kon. commissie voor Monumenten, Dhrn. Roget en Suys) aan de Min. van Justitie een verslag uitgebracht van hun plaatsbezoek aan de kerk te Aldeneik. ook in deze brief worden een aantal bijzonderheden vermeld!
Vertaling: "De kerk van AldenEyck onder Maaseik is samengesteld uit één enkele beuk (8ste eeuw), een koor gebouwd rond de 10de eeuw en een toren, gebouwd in een jongere periode.
De ruïnes van een klooster, dat vroeger de kerk omringde, doen dienst als schoormuren voor de toren. De verschillende gedeelten van dit oude gebouw eisen restauratiewerken. De kerk is oorspronkelijk opgericht voor een vrouwenklooster.
Door de ruïnes van het oude klooster te vernietigen en door het maken van een ingang via de toren, zou men de huidige laterale poort kunnen supprimeren.
Het zou ook nuttig zijn dat men het oksaal, dat thans té ver in de kerk vooruitspringt, terug onder de toren zou brengen.
Het is noodzakelijk om een middel te bedenken om het interieur van de kerk te verluchten; alle ramen zijn gesloten en de lucht kan vandaag alleen maar "vernieuwd worden langs de deur. De twee leden van onze Commissie, die zich ter plaatse begeven hebben, hebben aan de gemeentelijke architect de uit te voeren werken getoond, zowel voor het onderhoud en de herstellingen als voor de versteviging van de toren en de interne verluchting.
De kerk van AldenEyck biedt een reëel belang op het gebied van zijn oudheid. We wensen dus, Mijnheer de Minister, dat het nieuwe project, waarvoor de architect zich verplicht heeft dit te maken zonder vertraging, ons opnieuw zou overgemaakt worden om te verifiëren of de aanduidingen, die Dhrn. Roget en Suys gegeven hebben, exact zijn nagevolgd". (Bron: Ju. Br.)

12. Op 19-9-1850 wordt er door de Maaseiker architect Adolphe Leemans een brief met annex plan geschreven aan Dhr. Suys, lid van de Kon. commissie voor Monumenten te Brussel. De werken worden begroot op 12.913,45 fr. Merkwaardig wordt dan gesteld: (vertaling): "... om de kerk afmetingen te geven, die in verhouding zijn met de groeiende bevolking van dit gehucht, op een kwartier afstand van de stad Maaseik: het zou dus wenselijk zijn om er een kerk met drie beuken van te maken.
Deze werken zou men kunnen uitvoeren met weinig kosten omdat de oude fundamenten zich juist op de afstand bevinden van de aangeduide bogen in de laterale zijden. Deze arcaden kunnen gemakkelijk vrijgemaakt worden, daar ze toegevoerd werden toen een gedeelte van de kerk in ruïne verviel. Daarenboven duidt alles erop dat de kerk reeds vroeger drie beuken had". (Bron: BML, Brussel)

13. Op 3-10-1850 wordt het plan van architect Leemans door de Kon. Commissie voor Monumenten goedgekeurd en teruggestuurd naar het provinciebestuur. De kosten worden dan geraamd op 17.092,62 fr (incl. omheiningmuur kerkhof en toren). Merkwaardig is wel de volgende zin: Vertaling: "Het lijkt ons ook overbodig om de versierde kroonlijst, die exterieur een dakgoot vormt, voort te zetten en het zou dan ook voldoende zijn om een dakgoot in zink te plaatsen om het water op te vangen". (Bron: Ju. Br.)
14. Door gebrek aan provinciale en nationale fondsen gedwongen, vraagt de Gouverneur op 18-12-1850 aan de Kon. Comm. voor Monumenten een lijst aan te leggen van de uit te voeren werken; deze lijst moet aangelegd worden in volgorde van belangrijkheid van de werken, ná de herstelling van de toren. Deze worden op 24-12-1850 als volgt weergegeven:
(Vertaling):
"1. De vervanging van de ramen en de opening van nieuwe vensteropeningen.
2. De aanleg van de ingang onder de toren.
3. De constructie van een nieuw oksaal en de inrichting van de kleine kapel, voorbestemd voor doopvonten.
4. De bevloering
5. Het afkrabben en het aanvullen met stopkalk/geel verven ('badigeonnage') van de binnenwanden".
De werken werden goedgekeurd door een K.B. op 6-2-1851. (Bron: Ju. Br.)
15. De tweede tussenkomst van L. Jaminé, onder-architect van de Provincie, valt te noteren op 18-4-1851. Hij tikt dan Dhr. Lejeune, kantonnaal commissaris en kerkmeester, die belast is met het toezicht op de werken, op de vingers vermits hij dan 'onregelmatigheden' in het herstellen van lijstwerken en versieringen. Jaminé vertelt verder dat er voor een dergelijke klus, die 4 à 5 jaar zal duren, intelligente werklieden nodig zijn. Zijn voorstel is dan ook om drie wetenschappelijke leden in een commissie op te nemen, die belast is met de comptabiliteit en het hoogste toezicht.
Dit voorstel wordt op 7-5-1851 in de Bestendige Deputatie aanvaard en daarmee is de naam Jaminé vanaf nu niet meer weg te denken uit het restauratiedossier. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
16. Op 26-1-1852 vraagt Jaminé aan Dhr. Suys om een bezoek aan Aldeneik te brengen, waarbij hij de plannen van de pastoor kan zien. Deze plannen hebben betrekking op de nieuwe geschilderde ramen die hij wil zetten in de reeds gerestaureerde ronde vensters van het koor. Jaminé meldt tevens dat hij volgende maand een plan voor de restauratie van de toren aan de Kon. Comm. voor Monumenten wil voorstellen. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
17. Op 18-3-1852 verwittigt Jaminé Dhr. Suys dat het koor bijna gerestaureerd is en dat hij hem graag zou spreken vooraleer aan de plannen te beginnen. (Bron: BML, Brussel)
18. Pastoor B. Van Dyck heeft vanaf het begin van de restauratie steeds een stuwende rol gespeeld. Het stellen van vragen en het geven van persoonlijke visies werd hem niet altijd in dank afgenomen, doch Van Dyck houdt vol: het is immers zijn kerk!
In zijn eerste brief aan Jaminé spreekt Van Dyck nog vol bewondering over zijn werk: "In het grootste genoegen heb ik gezien uw zorg en vlijt met welke uwe de zaken onzer kerk gaet behandelen".
Enkele maanden later (5-5-1852) zijn de twee ronde vensters in het koor nog niet klaar ("wijl zij beiden open liggen"), doch schrijft hij verder "het vue van het koor is admirable". (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
Ter vergelijking citeren we een passage uit een brief van 5-2-1862 toen de vrienden 'tegenstanders' waren: "Pour cela, je n' ai reculé devant aucun sacrifice personnel, ni épargné aucune démarche". (Bron: ...)
19. Tot december 1852 bedroegen de kosten aan de kerk en het koor 5519,10 fr en aan de pastorie 1763 fr; samen: 7282,10 fr. (Bron: Ju. Br.)
20. Op 24-5-1853 feliciteert en bedankt pastoor Van Dyck de architect Jaminé voor de twee prachtige ontwerpen van de nieuwe toren.
Vertaling: "Het verschil tussen beide is zeer groot. Het zicht in verbinding met de nog bestaande ruines charmeert de ogen".
Pastoor Van Dyck laat de plannen zien aan de Burgemeester, de Schepenen en Notaris Schoolmeesters, die allen vol lof zijn. Nochtans "het andere plan lijkt hun té armoedig, onvoltoobaar en gebrekkig ... Want wanneer men het (eerste) project aanvaardt, moet men niet de ganse voorgevel en de andere gebrekkige stukken van de toren, bedekt door de kloostergangen/galerijen ('cloitres'), vernieuwen in

hardsteen of graniet. Dan kan een goede versterking in stenen van Vivegnies volstaan, die niet meer dan 3fr/m² kosten, geladen in boten". Het transport zou extra 7 fr/m² kosten. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)

Pastoor van Dyck probeert in deze brief (nog) duidelijk de vriend te zijn van architect Jaminé, wanneer hij aan zijn franstalige brief de volgende zin toevoegd: "als wanneer ik noch eenige kieken kan krijgen, zullen zij Uwed binnen kort geworden".

21. Bij gelegenheid van een brief (19-7-1853) aan de Kon. commissie voor Monumenten, waarin hij hen meldt dat het project voor de zijbeuken klaar is en hen uitnodigt voor een plaatsbezoek, schrijft architect Jaminé volgende merkwaardige passage: vertaling: "... de arcaden, die zich aan drie zijden van de toren bevinden, doen me veronderstellen dat er vroeger een exterieure galerij rond de toren moet geweest zijn; nochtans durf ik dit niet te bevestigen". (Bron: BML, Brussel)

22. Op 23-7-1853 wordt er architect Jaminé een vermoedelijke staat van onkosten opgemaakt voor de constructie van de twee zijbeuken aan de kerk van Aldeneik ten bedrage van 21.000 fr.

Enkele opmerkelijke passages: Vertaling:

"Afgraving van de fundamenten: twee laterale zijden met een lengte van 25,40 m, diepte: 3,50 m, breedte: 3,04 m

twee muren 'en retour' diepte: 3,50 m, breedte: 0,90 m

twee sacristieën met elk een oppervlakte van 7,20 m², diepte: 3,50 m, breedte: 0,90 m²

Vernieling van het metselwerk in de arcaden van de middenbeuk.

Rechter gedeelte: 14 arcaden met elk een breedte van 2m60, hoogte van 3m, dikte van 0m75

Metselwerk van de opstand in bouwstenen, gebeiteld uit hardsteen en met nieuwe bakstenen.

Twee laterale zijden: hoogte: 4m80, dikte: 0m75

Twee muren 'en retour': lengte: 3m40, hoogte: 4m80, dikte: 0m50

Metselwerk in mergelstenen van de groeven te Sichein en Susse.

Kroonlijsten van de laterale zijden van de zijbeuken en voor de middenbeuk: hardsteen uit de groeven van Sprimont en Comblain-au-Pont; 104 consoles met elk een hoogte van 0m35 (zijschip) of 0m40 (middenbeuk). (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)

23. Op 10 en 11 augustus 1853 komen twee leden van de Kon. commissie voor Monumenten (Suys en Remont) met de stoomboot via Luik en Maastricht ter plaatse en maken het volgende verslag, dat ook op 3-9-1853 naar het Ministerie Van Justitie gestuurd wordt.

Vertaling: "Dit gebouw is merkwaardig door zijn oudheid. Het verdient de volledige aandacht van het Gouvernement. De restauraties van het koor, uit- en inwendig, werden behoorlijk uitgevoerd.

De enige beuk van dit zeer smalle gebouw, is niet voldoende groot om de gelovigen te bevatten. De bevolking mag op ongeveer 7 à 800 zielen geraamd worden. Het zou gepast zijn om twee kleine beuken te bouwen, die zouden verbonden worden met de hoofdbeuk, door de arcaden, die vroeger dichtgemetseld werden met lichte muren, terug te openen.

Het oksaal dat in de middenbeuk vooruitspringt, zou onder de toren moeten gebracht worden door een romaanse boog, in de stijl van het gebouw. De ingang van het gebouw zou zich onder de toren bevinden. Het is absoluut noodzakelijk dat er een exact plan van het gebouw, zoals het nu bestaat, wordt vervaardigd en dat er dan een restauratie plan zou gemaakt worden, waarbij het monument in zijn oude stijl zou bewaard worden.

Mijnheer de provinciale architect Jaminé heeft een volledig werk over dit gebouw beloofd en het zal dan mogelijk zijn voor de commissie om een oordeel te geven". (Bron: BML, Brussel en Ju. Br.)

24. Op 5-10-1853 vraagt pastoor van Dyck aan architect Jaminé een algemeen plan om "de brochure over onze Kerk binnen kort te doen drukken". Uit een latere brief (16-11-1853) blijkt dat deze brochure in Luik zou gedrukt worden. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)

25. In oktober 1853 beloven Monseigneur en Vilain XIII hun steun aan het project. Dan is er voor het eerst sprake van steenkapper Rossi, die wil beginnen aan de kroonlijst rondom de kerk. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)

26. Einde 1853 zijn de stenen gereed om te vertrekken uit de groeve van Vivegnies. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
27. Op 28-1-1854 vertrekt er vanuit de pastorie van Aldeneik een ongeduldige brief naar architect Jaminé: "Mijnheer Jaminé, Ik neem de vrijheid Uwed vriendelijk te verzoeken ons te willen doen weten hoe de zaken van onze kerk uitzien of de plannen gereed en opgezonden zijn? of er goede hoop is van haest met onze zijpanden te kunnen beginnen? wat uwed denkt van de steenen van Vivegnies? ingeval uwed niet voornemens is die op de plaets te gaen zien, wil ik zelfs opgaen met Lejeune na eerst desaegaende eenige inligtingen van Uwed bekomen te hebben wijl Mijnheer Radoux te Vivegnies zeer verlangt hier van kennis te hebben om alzoo zijne voorbereidsels te kunnen nemen alsook wij omdat de inwoners van Aldeneyck nu de beste tijd hebben voor de corvees". (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
28. In een ongedateerd schrijven (± 1854) wordt er gesproken over de Íngangspoort, die zal hersteld worden zoals ze vroeger was: "een poort met gelijkaardige proporties en stijl vindt men in Hernin Lie-tard (Dep. du Pas de Calais)". Aangehecht bij hetzelfde schrijven vindt men drie schetsen van de kerk (zie bijlage). (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
29. Op 9-2-1854 stelt arch. Jaminé aan de Kon. Commissie voor Monumenten twee projecten voor om de kerk te herstellen, waarbij plan twee rekening houdt met de ruïnes en oude fundamenten.
Plan 1 kost 22.500 fr
Plan 2 kost 24.500 fr
Dit plan 2 wordt door de Kon. Commissie goedgekeurd op 11-2-1854, doch hierbij wordt aangehaald dat de 2000 fr verhoging t.o.v. plan 1 veel te weinig is.
Men stelt voor om een gedetailleerde raming te maken rond drie thema's:
a) restauratie van de kerk, de vergroting inbegrepen (19163,32 fr)
b) restauratie van de toren en verplaatsing van het oksaal (8412 fr)
c) voorgestelde constructie in de omtrek van de toren (4439 fr)
De som tussen haakjes stamt, uit een berekening van arch. Jaminé, die hiermee de Kon. Commissie gelijk geeft en waardoor het totale bedrag stijgt tot 34.500 fr (Erkend door de Kon. Commissie op 25-2-1854) (Bron: BML, Brussel)
30. Bouwstenen uit de steengroeve van Engis kosten zonder transport 5 fr/m². De stenen van Vivegnies kunnen eventueel door een schipper van Maaseik voor 6fr/m² vervoerd worden, wanneer hij ze kan transporteren bij hoog water, "dit is van nu tot over 6 weken" (Brief 6-3-1854) (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
31. Op 26-5-1854 schrijft pastoor Van Dyck aan arch. Jaminé dat hij een bezoek heeft gebracht aan de steengroeven van Vivegnies, Charatte, Mallieu, Engis, Les Anvirs, Choquiers, Flémalle Haute en Flémalle Grande.
Zijn bevindingen:
" De steenen of moellons van Vivegnis waarvan wij eene meter hier hebben zijn geheel brutes en laten zich moeylijk piqueeren uithoofde zij te hard en broos zÿn, ik heb er van afgezien.
De steenen van Charatte staen mij zeer goed aen. Doch gepiqueerd komen zÿ aen 9 frs den meter cube... Te Les Anvirs of aux Anvirs, kort bij Engis, heb ik in eene carrière van den Heer Manton te Luik gevonden graniet moellons met eene goede laag van voren en zijkanten gekapt of gepiqueerd beter zelfs als die van onze toren, aen den prijs van 18 frs geleverd in het schip op de maes, het zijn juist de steenen voor de toren.
... Wat mij betreft, Goede Vriend, ik ben geheel genegen die van Charatte voor de zijpanden en die van Les Anvirs voor den toren te nemen. Zij komen wel veel hoger in prijs als wij gemeend hadden, doch met Brikken van den binnen kant te gebruiken zoude wij eventwel onze Devis niet behoeven te vergrooten". (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt).
32. In het voorontwerp voor de drie fazen van restauratie (zie ook nr. 29), opgesteld op 20-2-1854 en bevestigd op 5-7-1854 wordt alles nog eens extra beschreven.
Bijv.
a) Er wordt gebroken over het gebruik van hardsteen afkomstig uit Vivignisse, Sprimont en Comblain-au-Pont en mergelsteen uit Sussen.

- b) Deingangspoort wordt gemaakt met hardsteen uit Sprimont of Comblain-au-Pont voor de som van 1000 frs.
- c) De schoormuren, gemaakt in bakstenen, die zich bevinden bij de pastorie worden afgebroken.
(Bron: BML, Brussel)
33. Pastoor van Dyck schrijft op 11-4-1855 aan Jaminé: Vertaling: "De kerk van Aldeneik, zoals ze thans bestaat, kan slechts 250 personen bevatten en is dus veel te klein voor de parochie. De kerk is te somber, vochtig en ongezond door het ontbreken van voldoende licht en de lucht vernieuwt zich té moeilijk, hetgeen men slechts kan oplossen zonder aan het monument te schaden door de twee zijbeuken te herstellen". (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt).
34. Op 4-6-1855 vertrekt er weer een brief aan Jaminé. Schijnbaar heeft deze aan Pastoor Van Dyck geschreven dat de desbetreffende stukken over de restauratie vanuit de gemeente Maaseik nog niet bij de Deputatie waren aanbeland. Doch de burgemeester beweert dat hij de stukken persoonlijk aan de Gouverneur heeft gegeven. "Het zijn waerlijk miserieën die mij den kop zoude breeken". In dezelfde brief zegt hij dat er reeds 25 m³ stenen te Cheratte besteld zijn. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
35. Op 19-8-1855 vermeldt de pastoor aan arch. Jaminé dat een zekere Willems uit Val-Meer bij hem geweest is, die gezegd heeft "dat hij dit werk kende en ook wilde maken". "Ik heb hem verzocht zoo haest mogelijk zich na Cheratte te begeven en die steenen uit te zoeken, die ons konde dienen hetgeen hij mij beloofd heeft. Doch heeft mij opgemerkt dat het bouwen van de zijpanden voor dit jaer te laet was, wijl de mueren bestaende uit verschillende materialen denkelijk met den winter zoude scheuren ...". (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
36. Op dezelfde datum als nr. 35 wordt door pastoor Van Dyck het plan van twee vensters (ontwerper: Pluijs uit Mechelen) opgestuurd naar architect Jaminé. Per venster is de kostprijs 250 fr, inbegrepen het ijzerwerk.
Enkele dagen later wordt er gemeld dat Willems met twee werklieden wil beginnen op 3 september.
(Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
37. Bij K.B. dd. 29-10-1855 geeft Koning Leopold toelating tot aanvang der werken i.v.m. de reconstructie van de zijbeuken en de versteviging van de toren. De Belgische Staat geeft 13.500 fr subsidie, die betaalbaar is vanaf 1860. (Bron: Ju. Br.)
38. Uit een schrijven van pastoor Van Dyck aan architect Jaminé blijkt dat hij op 12-12-1855 nog op zoek is naar liefdadige mensen, die hem willen helpen om de glasramen te bekostigen.
Hij heeft drie bedenkingen bij het ontwerp van de vensters:
- Het zijn 7 vensters aan iedere kant, voor de 14 staties; ze zullen aan de milde gevers 200 fr per stuk kosten.
 - Het wapenschild van de gever zal onderaan geplaatst worden met zijn naam, in plaats van het jaartal 1855.
 - Hij vraagt om een nauwkeurig onderzoek wat betreft de armen en de voeten van Christus en de rechterhand van Johannes.
- Architect Jaminé vraagt op 17-1-1856 het advies van de Kon. Commissie. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt en BML, Brussel)
39. Op 11-4-1856 geeft Pastoor Van Dyck via architect Jaminé 30 stukken oud geld aan graaf de Renesse; bedoeling is de graaf een gunstige voorspraak i.v.m. de restauratie af te 'dwingen'. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
40. Op 23-4-1856 vermeldt pastoor Van Dyck dat Willems op 28-4 beginnen zal met de werkzaamheden. "Ook verwacht ik Schoofs glazemaker te Bree om de glazen van het middelschip te plaatsén. Geerne zou ik weten hoeveel ventilateurs op welke wijze en in welke vensters wij die zoude moeten plaatsén".
(Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
41. Op 4-11-1856 bericht Arn. Schaepkens Graaf Amedei de Beaufort (Insp. van Wet., Letteren en Kunsten) over een plaatsbezoek aan Aldeneik.
Vertaling: "Gedurende een excursie in Limburg, heb ik de kerk van Aldeneik bij Maeseyck getekend".

Hiermede is meteen een tekening, vervaardigd door Schaepkens nauwkeurig gedateerd.
(Bron: BML, Brussel).

42. Op 26-11-1856 worden de totale uitgaven aan de restauratie van de kerk sinds 1850 geschat op ± 16.896 fr!

Deze som wordt verdeeld als volgt:

- aan de herstelling van het koor: 6369 fr
- aan de voorlopige versterking van de toren: 707 fr
- aan de constructie van een zijbeuk, van een sacristie, van een kroonlijst van de middenbeuk, van het dak en andere herstellingen in het interieur van de kerk: 7451 fr
- aan de pastorie: 1763 fr
- aan de muur rond het kerkhof: 600 fr

De subsidies zijn als volgt: Staat: 3880 fr
Provincie: 3440 fr
Stad Maaseik: 1900 fr
Kerkfabriek en giften: 7676 fr.

De resterende werken worden dan geschat op 23.322 fr, terwijl ook de subsidies in die omvang verwacht worden (Staat: 13500; provincie: 3000; stad Maaseik: 1800; Kerkfabriek en giften: 5022).

Uit dezelfde brief vernemen we verder dat de reeds herstelde zijbeuk de noordelijke is.

De pastoor neemt dan de gelegenheid waar om de geschiedenis van zijn kerk te vertellen:

Vertaling: "Het koor van de 13de eeuw is gebouwd met mergelblokken van Sussen; de voeten van zijn zuilen in zeer harde witte, rode, gele en blauwe grès. De gekrulde schachten in zwarte steen, de krullen in rode en grijze grès, waarvan enkele versierd zijn met punten van diamant ('ornés des points de diamant'). De kapitelen zijn gemaakt in zeer blanke mergelblokken.

De stijlen van de twee deuren en zijn bovendrempels in triangulaire frontons zijn uitgevoerd in zeer harde rode steen, die echter ruw bewerkt is.

De kerk van de 9de eeuw is gebouwd met grès-stenen en mergelblokken. De vierkante pilaren hebben een zijde van 0m91 en zijn gedeeltelijk in grijze en geelachtige grès-stenen, gemengd met Poreuze en sponsachtige stenen van verschillende kleuren en kwaliteit, en gedeeltelijk in kunstmatige stenen ('pierres artificielles'), die een bleke en geelachtige kleur hebben, 0m16 tot 0m40 dik zijn en met een samenstelling van diverse materialen. Men vindt er zelfs die samengesteld zijn uit kalk, gemengd met grind.

De kapitelen van deze vierkantige pilaren zijn in mergelblokken en beschilderd. Boven deze kapitelen en tussen de arcaden hebben we, bij het afkrabben van de muur grote schilderijen gevonden, die mysteries uit ons geloof voorstellen, zoals de voorstelling van onze Heiland in de tempel, de vlucht uit Egypte, Zijn lijden. Twee personages met een stralenkrans omgeven, ieder een zwaard houdend, met de inscriptie HyES SWY, etc.

Enkele zijn tamelijk goed bewaard, andere bijna verdwenen. Naast de voornaamste personages, allen omgeven met een stralenkrans, bevinden zich anderen verzonken in gebeden.

Wat ik het meest bewonder is de kruisiging van onze Redder, die gekleed is in een lang kleed, terwijl twee beulen hem opheffen, door te trekken aan koorden, om hem te bevestigen aan het kruis.

Op 40 cm onder de huidige bevoering vindt men nog de zeer stevige fundamente van de oude bevoering, samengesteld uit op elkaar gestapelde keien en bepleisterd met een laag kalk, gemengd met fijngestampte bakstenen.

We hebben enkele mozaïeksteentjes gevonden ('pierres de mosaïque'; bedoeld zijn waarschijnlijk vloer-tegels) en we hopen daar voordeel uit te halen, wanneer men de huidige bevoering zal terugleggen op de oude fundamente.

Ook hebben we drie sarcofagen gevonden zonder deksel, waarvan slechts één tamelijk goed bewaard bleef".

Wat de toren betreft zegt hij verder: "de tijd heeft ons slechts enkele arcaden overgelaten en de oude fundamente van de kloostergangen/galerijen ('cloîtres') rondom de toren, die een breedte hebben van 6 voet". (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)

43. Op 10-12-1856 schrijven de leden van de kerkfabriek uit geldnood een brief aan de Minister van Justitie met de bevestiging dat zij sinds 1850 de som van 15.133 fr (vergelijk nr.42) uitgegeven hebben voor de restauratie van de kerk(herstelring van het koor, voorlopige versterking van de toren, bouw van de noordelijke zijbeuk, bouw van een sacristie en de, zoals blijkt uit een latere briefwisseling, noordelijke kroonlijst van de middenbeuk. (Bron: BML, Brussel)

44. In een brief aan Jaminé schrijft pastoor Van Dyck op 4-12-1885: "wat de verhooging van 20 à 25 centimeters van het plafond aengaet dunkt mij niet zeer moeilijk te zijn B.V. met de balken een voor een aen den muer door te zagen, latende de uiteindens derzelve in den muer en her plaetsen der verlengden balken op de uiteindens met hen goed te voorzien". (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
45. Uit een brief(15-11-185g) aan de Minister van Justitie wordt verslag uitgebracht door twee leden van de Kon. commissie voor Monumenten, die op 13 november de kerk bezocht hadden
Vertaling: "Nu rest er alleen nog, Mijnheer de Minister, om zich bezig te houden met het plafond van de kerk en met de toren; deze is op een, voor de publieke veiligheid, zorgwekkende manier vervallen".
(Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
46. In een brief aan Jaminé op 11-2-1859 oordeelt pastoor van Dyck dat het beter is om eerst aan de zuidelijke zijbeuk te beginnen!
"...ik oordeel het ons nu beter en gemakkelijker te zijn onmiddellijk na het zijpand noord het zijpand zuid te stellen en de noch doende reparatiën aen den toren zoo ver te verschuiven als mogelijk is"
"... en alzoo genoegzaemer aen onze beurs" "En daer wij met 8 of 10 geankerde eike balken met eene zoldering boven den tweede boog den toren versterkt hebben, dunkt mij dat hij genoegzaem voor eenige jaren geconsolideerd is". (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
47. Op 26-3-1859 worden de voorgestelde glasramen goedgekeurd door de Kon. Commissie voor Monumenten. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
48. Op 15-5-1859 wordt de herstelling van de toren en de reconstructie rond de toren geraamd op 14.040 fr (vergelijk nr. 29).
Op 16-5-1859 stuurt Jaminé zijn plannen naar de Kon. Commissie voor Monumenten. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
49. Op 20-5-1859 stuurt architect Jaminé een scherpe brief aan de Burgemeester van de stad Maaseik, waarin vermeld staat dat pastoor van Dyck een architect uit Luik heeft aangenomen om een nieuw plan voor de voorgevel te tekenen....
Waarschijnlijk is deze architect de zoon van het lid van de Kon. Commissie voor Monumenten, Dhr. Remont; in een later schrijven (20-8-1859) staat immers vermeld dat Burgemeester en pastoor plannen van de genoemde architect aan de provinciale Griffier Bovy gegeven hebben. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
50. Op 20-8-1859 vertrekt er een kwade brief vanuit het kerkfabriek van Aldeneik naar de Gouverneur:
Vertaling: "Op 13-11-1858 werd Dhr. Onder-Architect Jaminé door de leden van de Kon. Commissie, Suys, Partoes en Remont, aangesteld om zo snel mogelijk en volgens de instructies een nieuw plan van de toren en twee projecten voor het plafond van de middenbeuk te tekenen, hetgeen Dhr. Jaminé tot nu toe heeft nagelaten ons te leveren, ondanks de herhaalde vragen van Dhr. Burgemeester en Pastoor".
Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
51. De brochure over Aldeneik is nog steeds niet gedrukt. Pastoor Van Dyck meldt in een brief aan de Gouverneur (28-8-1859) dat Dhr. Petit de Rozen uit Tongeren er zich mee bezig houdt. De pastoor vertelt bij deze gelegenheid weeral de geschiedenis van de kerk. Uit zijn verhaal onthouden we: vertaling: "Bij die gelegenheid vertellen de schrijvers dat de kanunniken schrik hadden voor de relieken, die zij jaarlijks met Pinksteren aan het volk toonden zoals in Maastricht en Aken, niettegenstaande zij opgesloten waren in twee kapellen van een zeer soliede toren". (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
52. De Gouverneur mengt zich nu ook in het debat en tijdens een schrijven aan architect Jaminé (22-11-1859) stelt hij voor om plan 5 (!?) te kiezen. Daar het hem lijkt dat het bovenste gedeelte van het metselwerk van de toren jonger is dan het onderste gedeelte, stelt hij voor om het bovenste gedeelte af te breken en het te herstellen in de oude stijl. Vraag: nieuw plan en raming. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
53. Jaminé is tot de verdediging én de aanval gedwongen. In een brief aan de Gouverneur (26-1-1860) zegt hij: vertaling: "ik geloof een aantal verklaringen en opzoekingen te moeten doen, niet om het ontwerp van een collega (Remont !) af te breken, maar om, naargelang mijn middelen, bij te dragen tot de con-

servatie van dit monument, tot de goede restauratie en tot het verwijderen van foutieve verwisselingen". "tot nu toe zijn er vele projecten gemaakt, adviezen zijn gegeven, kritieken gespuid en men vond dat het ene project meer voordelen bood dan het andere, zonder dat men ooit aan de geïnteresseerden de kans gegeven heeft om te antwoorden op de adviezen of de kritieken.

Want deze adviezen en kritieken zijn woordelijk geuit en altijd in afwezigheid van diegenen, die uitverkozen werden om de eerste ideeën uit te werken (=bedoeld is Jaminé).

... Vindt men in België torenspitsen die dezelfde vorm hebben en uit dezelfde periode dateren. Ik noem alleen maar die van St. Jaak in Gent, het meest gekend om zijn vormgelijkenis met die van Aldeneik.

... Er rest alleen te weten of het bovengedeelte van het metselwerk in dezelfde tijd gebouwd werd als het onderste gedeelte. Voor mij is er geen enkele twijfel. Indien men geen rekening houdt met een interval van een tiental jaar, meen ik te mogen bevestigen dat deze constructie in dezelfde eeuw of in dezelfde architectonische periode gemaakt is.

... "Laat ons eens veronderstellen dat tussen de constructie van boven- en ondergedeelte van de toren een interval van twee eeuwen zou liggen en dat de torenspits zou dateren uit de 15de-16de eeuw. Zouden er dan redenen zijn om deze te vernielen en te herstellen in een andere stijl als diegene die er staat?

... Voor mij zou dat een anachronisme zijn. Inderdaad, Mijnheer de Gouverneur, zijn de monumenten niet de geschiedenis van de tijd en zijn volkeren".

... "Wat zou er geworden zijn, bijv. van de kerk van St. Goedele indien men, voor het conserveren van de stijl van het oudste gedeelte (koor) de toren en beide zijbeuken zou vernietigd hebben? ...

"Volgens mij, Mijnheer de Gouverneur, is het belangrijk toren en torenspits te bewaren, zoals ze thans bestaan en alle constructies, voor en langs de twee langzijden van de toren, die nu in ruïnes vervallen zijn, opnieuw op te trekken. De fundamenten hiervan, evenals een gedeelte van de opstand bestaan nog" (Bron: Ju. Br.)

54. De Gouverneur vraagt op 24-2-1860 de Minister van Justitie om een oplossing voor het hete hangijzer: het bovenste gedeelte van de toren afbreken of niet?

Voorgesteld wordt om leden van de Kon. Commissie voor Monumenten ter plaatse te sturen. (Bron: Ju. Br.)

55. Deze leden zijn op 27-5-1860 reeds ter plaatse geweest, want dan wordt er een verslag van Ch. Piot naar de Min. van Justitie gestuurd; dit verslag wordt later ook naar de Gouverneur, architect Jaminé en de Burgemeester van Maaseik gestuurd.

Vertaling: "Mijne Heren

Als gevolg van het bezoek dat we gebracht hebben aan de kerk van Aldeneik en de archeologische waarnemingen die zij heeft opgeleverd, heeft U me een nota gevraagd omtrent de architectuur van dit interessant gebouw.

Ik voldoe aan dat verlangen.

De huidige kerk van Aldeneik bood, voor de restauraties die er onlangs werden doorgevoerd, de vorm van een antieke cella, d.w.z. een rechthoek' waarvan de muren aan de binnenkant versierd waren met vals bogenrijen, doorboord zijn met kleine vensters met rondbogen.

Tussen elke bogenrij bevonden zich muurschilderingen uit de 12de eeuw, waarvan er nog talrijke sporen bestaan, die jammer genoeg zeer vormeloos zijn. Ik betreur het ten zeerste dat de slechte staat van deze schilderingen niet toelaat om ze te restaureren.

Bij de ingang van de kerk en onder de toren bestaan bogenrijen, die nu dichtgemetseld zijn en die vroeger een soort open tribune vormden, nagebootst op abbatiale en collegiale kerken, gebouwd in de 11de en de volgende eeuwen op de boorden van Rijn en Maas en te Nijvel.

De rechthoekige vorm van deze kerk zou kunnen doen veronderstellen met enige waarschijnlijkheid, dat haar constructie zou kunnen opklimmen tot de 10de eeuw of tot de daarop volgende eeuw, maar er valt op te merken dat de oude typen van kerken zeer lang bewaard gebleven zijn in dorpen, terwijl in steden de nieuwe vormen zich vroeger ontwikkelden' wat me toelaat te veronderstellen dat de kerk van Aldeneik niet verder teruggaat dan de 12de eeuw, is dat ze de evidente sporen draagt van de overgangsstijl en dat de spitsboog zich reeds manifesteert in de twee gangen, die toegang geven tot de zijbeuken.

De spitsbogen, waarvan de materialen en de constructie identiek zijn aan deze van de bogenrijen van de toren, tonen duidelijk aan dat ze uit dezelfde periode stammen. Ik denk dus dat het nauwelijks mogelijk is om de kerk van Aldeneik toe te wijzen aan een zeer ver terugliggende datum en dat ze dus dateert uit de eerste helft van de 12de eeuw, een periode waarin de spitsboog geboren werd in België.

Volgens de principes die normaliter werden toegepast voor de constructie van de cella, had deze nauwelijks een absis. Deze omstandigheid verklaart de ietwat latere bouw van het huidige koor, dat behoort tot de eerste ogivale stijl.

De mooie spitsboogvormige vensters, die het koor versieren, de oculi die de zijden verlichten en waarvan ik geen gelijkaardig voorbeeld ken, de credenstafel voorzien van een piscine, het tabernakel in de muur gezet en het compartiment bezet door het orgel of door het schrijn dat bestemd is om de priesterlijke klederen te beherbergen; al deze details, waarvan er nog slechts weinig resten in België over zijn, geeft aan dit gebouw een zeer merkwaardig karakter voor archeologische studies.

Als gevolg van recente restauraties en van, door bevolkingsaan groei, noodzakelijk geworden vergrotingen, werden er twee zijbeuken gebouwd op de fundamente van een afsluiting, waarvan abdijen gesitueerd buiten de wallen van steden dikwijls waren voorzien in de middeleeuwen, of misschien op de fundamente van een kloostergang/galerij ('cloître').

De valse bogenrijen van het schip werden geopend en geven toegang tot de zijbeuken.

Deze wijzigingen, die zeer geslaagd mogen genoemd worden, geven aan de kerk van Aldeneik een zeer gelijkaardig karakter als de kerk van St. Denijs-Westrem (Oost-Vlaanderen), waarvan de constructie naar de 12de eeuw opklimt.

Het komt erop aan om in de hoofdbeuk een aanzienlijke wijziging door te voeren aan het plafond, dat uit de 17de eeuw dateert.

Ik heb het geluk gehad u voor te stellen het vlakke plafond te behouden om de kerk haar verticaal cachet te geven. Dit zou echter compleet gewijzigd moeten worden in de trant van het plafond van de St. Martinuskerk te St. Truiden, merkwaardig specimen van de architectuurstijl in de overgangsfase van de 12de eeuw.

Toen u dit voorstel aannam, heeft u het ook noodzakelijk geoordeeld om het plafond te verhogen om de spitsboog van de triomfboog bij het begin van het koor vrij te leggen.

De noodzakelijke werken aan de toren zijn aanzienlijker. U heeft, Mijne Heren, de fundamente kunnen herkennen die voor deze toren geplaatst zijn, die, volgens mij, deze zijn van een portaal. Ik verklaar me nader. Het bestaan van een portaal voor de kerk van Aldeneik is in mijn ogen onbetwistbaar. Zonder deze constructie, zou het onmogelijk geweest zijn om onder de toren open tribunes te bouwen, die zonder deze voorziening zouden blootgesteld zijn aan alle weersomstandigheden. Er was dus geen andere mogelijkheid om hen te beschermen tegen regen, de nachtvorst dan er een echt portaal voor te bouwen, herinnering aan een narthex.

Door de herstelling van het portaal te vragen, vraagt U, Mijne Heren, de herstelling van het gebouw in zijn primitieve staat. U redt de twee spitsbogen, waarover ik reeds de eer had u hoger te onderrichten ... De restauratie, die noodzakelijk is aan de basis en de spits van de toren, zullen, Mijne Heren, ook toelaten om haar terug te brengen in haar oorspronkelijke staat en er het zo originele karakter van de overgangsfase op te drukken". (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)

56. Op 30-5-1860 schrijft de Vice-President van de Kon. commissie voor Monumenten, Suys, een brief naar de Min. van Justitie, waarin gemeld wordt dat op 22-5-1860 de Burgemeester, het bureau der kerkmeesters en 3 leden van de commissie onder voorzitterschap van de Gouverneur vergaderd hebben i.v.m. de restauratieproblemen.

Vertaling: "We hebben de eer, Mijnheer de Minister, u de resoluties te laten weten, die genomen zijn na een lang en minutieus bezoek aan de plaats:

- 1) Het platte plafond van de middenbeuk dat bouwvallig is, dient hersteld en verhoogd te worden, zodat de boog die het koor scheidt van het schip van de kerk volledig vrijgelegd wordt. De werken kunnen uitgevoerd worden door middel van enkele voorzorgsmaatregelen om het dak, dat onlangs hersteld werd, intact te laten.
- 2) De constructies, die vroeger bestonden, evenals de twee laterale zijden van de toren, waarvan de fundamente nog bestaan, zullen hersteld worden. De drie arcaden, gesitueerd in de toren op de hoogte van de tribune, die heden dient als oksaal, zullen geopend worden om de primitieve galerijen te herstellen.
- 3) De hoogte van de toren en de torenspits, waarvan de situatie gevaarlijk is, zullen hersteld worden in de romaanse stijl. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)

57. Op 23-6-1860 komt pastoor van Dyck in een brief aan de Gouverneur terug in het verweer. Hij schrijft o.m.: vertaling: "De hogere schikking van de vensters van de middenbeuk, de regelmaat van de vierkante pijlers, hun kapitelen en basementen, geprofileerd en beschilderd op hun vier zijden, de beton en de mozaïeksteentjes teruggevonden op dezelfde hoogte in de zijbeuken als in de middenbeuk; de oude fundamente op een voet onder de aarde en verbonden met die van het portaal van de toren, op dewelke wij de zijbeuken hebben herbouwd, bestonden niet alleen aan de zuidelijke zijde, waar het klooster vroeger was, maar ook aan de noordelijke zijde en zelfs rondom het koor.

De sporen van de oude dakbedekking, die nog zeer goed zichtbaar waren en haar kleine blokken teruggevonden in de muur, hebben ons ongetwijfeld bewezen dat de arcaden van de middenbeuk open zijn geweest en dat de zijbeuken ook vroeger aanwezig waren.

Het is duidelijk dat de arcaden van de middenbeuk dichtgemaakt werden in verschillende periodes: er zijn er die slechts 50 jaar toe zijn, andere sinds de 16de e eeuw, volgens de inscripties, die gevonden werden tijdens het openmaken van deze arcaden.

De vier eerste naar het koor toe zijn nog vroeger toegemaakt, zeer waarschijnlijk in die periode toen men de eerste twee pijlers aan de kant van het koor verminderd of in twee gedeeld heeft om er de koorstoelen van het kapittel te plaatsen rond de 11de de of 12de eeuw.

Maar het is nog altijd zeker dat zij oorspronkelijk geopend waren; de profielen en de oude schilderijen, teruggevonden op de vier zijden van de kapitelen bewijzen her duidelijk. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)

58. Op 18-9-1860 stuurt Jaminé naar de Gouverneur een brief mét plan, dat betrekking heeft op het plafond. Vertaling: "Om het werk te doen (bedoeld is de eventuele verhoging van het plafond) zonder de dakbedekking te vernielen, is het nodig om klampen van 20 à 25 cm hoogte en 0?08 dikte te bevestigen met bouten op de dakspanten A. Deze klampen zullen eveneens bevestigd worden met bouten aan de "jambettes" B, die zullen rusten op sterke blokken, die zelf bevestigd zijn op dat gedeelte van de balk, op dewelke de dakspant rust" ... "Het plan duidt de vorm aan van het plafond, verdeeld in 105 panelen". (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
59. Pastoor Van Dyck schrijft zelf naar de Kon. Commissie voor Monumenten 29-11-1860 en zegt: vertaling: "De hanebalken zijn niet zo goed als men vermoedt. Van de 26 balken, die thans het rasterwerk vormen, zijn er maar 6 à 7 die zouden herbruikt worden". (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
60. Op 3-2-1861 stuur de kerkfabriek een brief naar de Gouverneur met 4 mogelijke projecten van uitvoering voor het plafond van het middenschip; deze stuurt het op zijn beurt, voor advies, door naar architect Jaminé. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
61. Op 11-2-1861 zendt Jaminé het project van het portaal naar de Gouverneur.
Totale kostprijs: 30.500 fr.
Vertaling: "Ik heb gemeend in mijn project twee laterale poorten te moeten opnemen. De twee bogen zullen leiden, de eerste naar het doopvont, de tweede naar de trap voor de galerij ...
De galerijen zullen dienst doen als oksaal en orgels van een middelmatig formaat kunnen in deze galerij geplaatst worden... Een ballustrade die uitgevoerd wordt in hardsteen of in grès zal op de vloer van de galerijen geplaatst worden en zal dienen als steun.
De bevoering van de galerijen zal gemaakt worden in vierkante gebakken vloertegels en zal rusten op visgraat-gewelven in mergelblokken, die conform aan de bestaande resten zullen uitgevoerd worden.
Het te bouwen gewelf in de toren zal aangepast worden aan het niveau van de gewelven op de galerijen ... De huidige spits zal omgevormd worden ... Ik geloof dat de achthoekige vorm verkieselijk is boven elke andere vorm". (Bron: Ju. BR; en Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt).
62. In een brief aan de Gouverneur (14-2-1861) zegt architect Jaminé dat het plafond van de middenbeuk 0,40m à 0,50m verhoogd zal moeten worden als men de boog van het koor wil laten zien. Uit de verdere briefwisseling blijkt Jaminé een heftige tegenstander van deze verhoging te zijn. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
63. Pastoor van Dyck wil niets weten van het, door architect Jaminé voorgestelde, plan A en wil dan ook in een brief aan de Burgemeester (4-6-1861) pleiten voor plan D of C. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
64. In een brief aan de Gouverneur (30-6-1861) vermeldt de Burgemeester de kostprijs van de verschillende projecten: A: 1806,91; B: 2930; C: 3700; D: 4147 fr. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
65. Op 28-7-1861 keuren alle leden van de kerkfabriek het door Jaminé ontworpen portaal goed. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)

66. Op 9-8-1861 wordt er door de Kon. Commissie voor Monumenten een brief geschreven naar architect Jaminé om te zeggen dat ze niet gelukkig zijn met zijn ontwerpen voor een nieuw plafond van de middenbeuk. Er wordt een nieuw ontwerp gevraagd 'na een grondige studie van het plafond van de St. Martinuskerk te St. Truiden'. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
67. Op 19-9-1861 wordt er door architect Jaminé een nieuw plan naar de Kon. Commissie gestuurd, die het aanvaardt op 22-10-1861. Vertaling: "Ik verdeel de lengte van de middenbeuk in 14 panelen met een lengte van 1m55, wat met de breedte van de 14 omkaderingen van elk 0m20' samen een lengte van 24,50m geeft, juist de lengte van de middenbeuk. Drie panelen van elk 1,54 m, plus de drie omkaderingen van elk 0m20 (samen 0m60) omvat de breedte van de middenbeuk, nl. 5m20". (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
68. Ook pastoor Van Dyck blijft zijn duit in het zakje doen, door op 19-12-1861 voorstellen te formuleren, betreffende medaillons op het plafond. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
69. Op 12-1-1862 wordt het plan voor de toren door het kerkfabriek afgekeurd en wordt Pastoor Van Dyck naar de Kon. Commissie voor Monumenten te Brussel gestuurd. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
70. Op 20-1-1862 zendt architect Jaminé het plan van het plafond naar de Gouverneur. De uitvoering in plaaster kost 1167,50 fr, zonder schilderingen of sculpturen; de uitvoering in hout, alles inclusief, bedraagt 9244 fr..
Vertaling: "Het plafond zal onderverdeeld worden in 42 panelen in caissons van 1m55 zijde ... Op de kruising van de hoeken zal men medaillons plaatsen in vorm en grootte zoals aangegeven op het detailplan. Op deze medaillons zullen er emblemen of symbolen gesculpteerd of geschilderd worden ... In de grote panelen zullen verschillende taferelen geschilderd worden, waarover mijn tijdens de uitvoering beschikt ... Het plafond kan uitgevoerd worden in hout of plaaster..."
Wat betreft de herstelling van de toren merkt hij op: vertaling: "ik veroorlof mij om u te zeggen, Mijnheer de Gouverneur, dat we vandaag even ver staan als drie jaar geleden".
Jaminé vraagt dan ook aan de Gouverneur om tegelijk met pastoor Van Dyck gehoord te worden in Brussel. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
71. De Pastoor, die wenste gehoord te worden in de 'mallemolen' rond de herstelling, wordt door de Kon. Commissie voor Monumenten niet ontvangen; ze laat, via de Gouverneur weten dat de pastoor zijn bedenkingen maar schriftelijk moet formuleren. Deze weigering, op 27-1-1862, is schijnbaar ingegeven door een brief van Jaminé aan de Kon. Commissie.
De gevraagde schriftelijke opmerkingen worden op 6-2-1862 in acht (!) bladzijden overgemaakt.
Enkele merkwaardige passages: vertaling: "... en in 930 is zij collegiale kerk geworden, naast een andere parochiale kerk, die werd opgeheven in 1572 door het besluit van Monseigneur de Groesbeke, Bisschop van Luik. Vanaf dan is onze collegiale kerk parochiaal geworden, waarvan ik nog de originele geschriften bezit.
Onze toren is samengesteld uit twee zeer verschillende delen; het onderste gedeelte is het perfecte type van de primitieve romaanse kunst en het bovenste gedeelte toont op elke gevel twee kleine spitsbogen, die ten overvloede tonen dat deze constructie uit een veel jongere periode stamt dan de basis ... Ook de oude ruines van het portaal die nog bestaan, tonen duidelijk de sporen van panelen en bogenrijen, waarmee het interieur van dergelijke portalen oorspronkelijk versierd was en waarvan men geen enkel spoor aantreft in het bovenste gedeelte van de toren. Ik geloof, Mijnheer de President, dat het bovenste gedeelte van de toren is ingestort of verbrand. De twee eerste, vernieuwde, 'fermes', de twee eerste arcaden en gordellijsten in het interieur van de kerk, die sterk zijn beschadigd evenals de imposten en andere lijstwerken onder de toren, vertonen evidente sporen van het een of ander ongeval. Meer nog, we hebben stukken koper gevonden vermengd met asresten van hout, die ik nog steeds bezit het koor, zoals men heeft gezegd, herbouwd op de oude fundamenten van de absis, waarvan ik nog sporen terug vond ... Twee pilaren werden herleid tot de helft om er het koorgestoelte van de kanunniken te kunnen plaatsen en die helft is vervangen door een cilindrische zuil, versierd met zeer curieuze kapitelen van romaanse stijl en beschilderd in dezelfde stijl" ... "Het is te merken dat de lijn van het metselwerk van de vierkante pijlers, perfect overeenstemt met deze van het onderste gedeelte van de toren". (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)

72. Pastoor Van Dyck is duidelijk voorstander van de afbraak van het bovenste gedeelte van de toren en de torenspits en botst daarmee frontaal met architect Jaminé, die op 14-2-1862 in de tegenaanval gaat bij zijn baas, de Gouverneur van de Provincie Limburg.
Vertaling: "Wanneer een gebouw gemaakt is in verschillende stijlen, moet men dan, wanneer het gaat om het te restaureren de ene stijl aan de andere opofferen. ... Ik herinner mij perfect dat, tijdens het bezoek van de Heren Leden van de Kon. Commissie voor Monumenten de 13de november (1858 !!) ... wijlen Dhr. Suys zeer gekant was tegen de afbraak van het bovenste gedeelte van de toren en van de spits, en het is als gevolg van het niet lukken van de herhaalde pogingen die Mijnheer Pastoor ondernomen had om de afbraak van de spits en het bovenste gedeelte van de toren te verkrijgen, dat die geestelijke zich gewend heeft tot de zoon van Dhr. Remont om een plan te maken in romaanse stijl" (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
73. Op 19-2-1862 schrijft Pastoor Van Dyck, mede in naam van de kerkfabriek, een brief naar de Burgemeester, waarbij zij melden akkoord te zijn met een constructie van het plafond in gips. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt).
74. Op 13-3-1862 sluiten de Kon. Commissie voor Monumenten en architect Jaminé een akkoord en ze besluiten o.m.: vertaling" Wij wensen hevig, Mijnheer de Gouverneur, dat het mogelijk zou zijn om het plafond in hout te maken (Bron: Ju. Br.)
75. Op 31-3-1862 wordt er een lijst aangelegd van de uitgaven en inkomsten vanaf 1930 tot 1-1-1862. De werken zijn begonnen in het jaar 1850.
Subsidies: de parochianen:	2217,73
de kerkfabriek:	4400
de gemeente:	3700
de provincie:	7190
de staat:	14380
samen:	31887,73 fr
- De werken hebben tot dan toe 24831,49 fr gekost.
(Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
76. De nieuwe plannen voor het plafond van de middenbeuk worden door de kerkfabriek in april 1862 aangenomen. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
77. Op 10-4-1862 wordt er, zonder concrete gegevens, laconiek melding gemaakt van een nieuw meningsverschil tussen pastoor Van Dyck en architect Jaminé naar aanleiding van de restauratie van de gevel en de spits. (Bron: Ju. Br.)
78. Op 10-4-1862 schrijft Baron P. De Roisin een nota over de kerk van Aldeneik. Vermeldenswaard zijn o.m. de volgende passages:
Vertaling: "Ze toont inderdaad een oostelijke absis en een constructie in het westen, die heeft moeten dienen als koor voor de vrouwelijke religieuzen ... Er kan vastgesteld worden dat oorspronkelijk (1850 tot 1858) er alleen sprake was van een versteviging van de toren. Het is slechts sinds 1858 dat er een verontrustende degradatie voor de publieke veiligheid geconstateerd werd". Er wordt voorgesteld om aan architect Jaminé een kalk op te sturen van de toren van St. Maria van Halberstadt en van een deuropening van een kerk te Hessen. Tenslotte wordt er geconstateerd dat de werken aan het plafond, die volop aan de gang zijn, uiteindelijk anachronismen en iconografische vergissingen bevatten. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
79. Op 19-5-1862 worden de werken aan het plafond bij K.B. goedgekeurd. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
80. Op 25-9-1862 stuurt Burgemeester Schoolmeesters een bief naar de Gouverneur met de volgende melding:
vertaling: "Ik geloof u te moeten melden, dat vandaag bij het begin van de werkzaamheden voor de herstelling van het dak van het koor van de kerk te Aldeneik, Mijnheer Pastoor en ik verrast zijn geweest van de enorme spleten die de werklieden hebben ontdekt in het gewelf.
Het bovengedeelte van het gewelf aan de zuidelijke zijde is zelfs drie à vier duim uit de haak en de andere gedeeltes bevinden zich bijna in dezelfde situatie".

De Gouverneur geeft architect Jaminé op 26 september de opdracht om naar Aldeneik te gaan en hem onmiddellijk te berichten. Op 15 november moet hij nog eens naar de resultaten vragen ... (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)

81. Op 21-1-1863 wordt de bliksemafleider door de bliksem vernield en is er sprake van, door de enorme hitte, geëmailleerde bakstenen. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
82. Na een plaatsbezoek van leden van de Kon. Commissie voor Monumenten wordt er op 9-7-1864 een brief aan de Gouverneur geschreven, waarin de werken aan het plafond goedgekeurd worden.
Vertaling: "... denken we dat het mogelijk is om het model, dat aan onze collega's werd getoond, voor het vergulden en het beschilderen van de 'clefs' van het plafond van dit gebouw.
Wat betreft de kruisbalken van dit houten plafond is ons advies dat het overdreven gebruik van de kleuren rood en goud zou schaden aan het geheel van het monument en dat men zich moet beperken tot voldoende eenvoudig lofwerk ('rincaux') en lichte goudraden.
Wij sluiten ons aan' Mijnheer de Gouverneur, bij de voorstellen geformuleerd door Dhr. Pastoor, wat de iconografische ornamentatie van dit plafond betreft, maar wij geloven dat het belangrijk is dit werk te verdagen. Het Departement van Binnenlandse Zaken zal, zonder enige twijfel, subsidie geven voor dit werk op voorwaarde dat het zal gemaakt worden door een belgische kunstenaar. Dezelfde artiest zou ook belast moeten worden met de uit te voeren muurschilderingen en met het hernieuwen van de onderwerpen uit de 14de eeuw, waarvan er nog sporen zijn.
Daar de Koninklijke familie zich kortelings naar Maaseik zal begeven is het wenselijk dat de decoratie van de 'clefs' en de kruisbalken onmiddellijk zouden uitgevoerd worden.
... Het is vanzelfsprekend dat we de grootste reserve hebben wat betreft de ornamenten die geschilderd zijn rond de vensteropeningen in de zijbeuken; we zijn hieromtrent nooit geconsulteerd" (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
83. De kerkfabriek schijnt zich bij deze voorstellen neer te leggen, want in een brief dd. 18-7-1864 aan het Gouvernement heet het: vertaling: " Vermits we geen kunstschilder in Maaseik hebben en vermits we ons, daar hij buitenlander is, niet meer in verbinding kunnen stellen met Dhr. Nicolas om een volledig plan te hebben, zou het ons, Mijnheer de Gouverneur, aangenaam zijn indien Dhr. Portaels zich zou willen belasten met het werkt" ... (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
84. Nadat de Gouverneur deze persoon, Dhr. Portaels, heeft aanbevolen bij de Kon. Commissie voor Monumenten, stelt deze commissie op 22-7-1864 twee andere kandidaten voor! Vertaling: "Twee jonge artiesten houden zich met succes bezig met de studie van de muurschilderingen in de middeleeuwen. Dhr. Vander Plaetsen, prof. aan de Kon. Acad. te Gent en Franz Meerts, oud-leerling van de Kon. Academie te Brussel.
Daar Dhr. Vander Plaetsen momenteel overbelast is met werk, denken wij dat er een mogelijkheid bestaat om zich te wenden tot Dhr. Meerts, zowel voor de iconografische ornamentatie van het plafond van de kerk te Aldeneik als voor de herstelling van de 14de eeuwse muurschilderingen, waarvan er resten in de middenbeuk bewaard zijn.
Als lid van onze commissie, zal Dhr. Portaels, die nooit de intentie had om zich persoonlijk met het werk bezig te houden, gratis adviezen geven aan Dhr. Meerts".
Dit voorstel wordt door de kerkfabriek op 28-7-1864 aanvaard. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
85. Op 3-8-1864 schrijft Jaminé naar de Gouverneur dat hij te Aldeneik de noodzakelijke afmetingen is gaan nemen om het houten plafond van de middenbeuk mechanisch te verhogen. Vertaling: "de poging met twee dwarsbalken werd bekroond met een compleet succes". (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
86. Op 3-11-1864 maakt Jaminé een schatting op voor de verdere herstelling van de kerk (narthex, spits en vloeren): 40.400 fr. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
87. In een brief aan pastoor van Dyck schrijft Franz Meerts op 14-11-1864 dat de schilderwerken aan plafond en centrale beuk ruim 40.000 fr zullen bedragen.
Vertaling: " Wat de raming betreft, is het praktisch onmogelijk om een exact cijfer te geven; de heren, die het meest competent zijn in deze materie, zelfs Portaels zouden geen cijfer durven geven. Men zou het werk in orde moeten maken of het helemaal niet doen. Het plafond maken zonder de laterale muren, zou een belachelijke zaak zijn ...

"Het enige wat ik u kan verzekeren is dat de onkosten voor het schilderen van het plafond en van de centrale beuk 40.000 francq zullen bedragen. Het is absoluut onmogelijk om die twee delen te spritsen". Enkele dagen voordien had pastoor van Dyck architect Jaminé nog eens gewezen op de "schulptuwerken van het plafond der kerk, die reeds vervaerdigd zijn, alsook de proefnemingen van schilderingen, gedaen door Mr. Nicolas". (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt).

88. Op 24-12-1864 schrijft Franz Meerts opnieuw een brief aan de pastoor.
Vertaling: " Om mijn project ten uitvoer te brengen zijn de kosten groot. Maar het dunkt me dat er een middel kan zijn om de prijzen te drukken zonder het algemeen idee te wijzigen
De grootste kosten zijn de apostelen op gouden achtergrond, zoals U ze op de tekening ziet. Men zou voor dit ogenblik kunnen beslissen om het plafond uit te voeren en de legende van de HH. Harlindis en Relindis en om de uitvoering van de apostelen te verdagen tot de financiële bronnen het zouden toelaten.
De helft van de raming, d.w.z. 20.000 fr, wordt veroorzaakt door de schildering van de apostelen op een gouden achtergrond. Dus resteert er niets anders dan zich de resterende 20.000 fr te verschaffen, die nodig zijn voor het plafond, de legende van St. Harlindis en Relindis en van de episoden uit het leven van onze Heer boven en tussen de bogen, zoals mijn project het aangeeft. De uitvoering van deze werkzaamheden zou, op zijn langst, vijf jaar duren (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
89. Op 22-3-1865 wordt er, wegens een slechte financiële situatie, een beroep gedaan op het Provinciebestuur om tussen te komen in de onkosten. Pastoor Van Dyck is ernstig ziek! (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
90. Op 27-3-1865 is Franz Meerts nog geen stap verder! Hij vraagt dan aan Pastoor Van Dyck om de tekeningen en ontwerpen terug te zenden (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
91. Uit een brief (14-9-1865) van architect Jaminé aan de Gouverneur blijkt dat het oorspronkelijk in de bedoeling lag om een plafond met bogen en contra-bogen met een plafonnage op latten in eikenhout te construeren, doch dat dit plan later gewijzigd werd in het eikenhouten plafond met cassetten. (Bron: BML, Brussel)
92. Op 18-7-1866 schrijft Pastoor Van Dyck een brief aan architect Jaminé waarin hij schrijft: " omdat de Heer Gouverneur verlangt dat wij dadelijk met den vloer van de kerk beginnen"
Wat betreft de vloeren merkt hij op: "Gelief dus onder alles wat goeds uit te zoeken". (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
93. In een brief van pastoor Van Dyck aan architect Jaminé wordt op 15-9-1866 gesproken over steenkapper Martin uit Stokkem, die zich naar Luik begeven zal om de nodige bestellingen te doen. Ook wordt er melding gemaakt van bruine stenen die te Susteren aan de statie zijn aangekomen. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
94. Op 4-10-1865 vertrekt er weer een brief vanuit de pastorie van Aldeneik naar architect Jaminé: "Ik ben voornemens mij aenstaende week naar Hasselt te begeven en bij die gelegenheid hoop ik Uwer te mogen spreken noopens het plan van onze Altaer, sarcophage, enz. "
Op 3-5-1867 (!!) is de vloer voor het koor nog niet aangekomen. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
95. Op 16-5-1867 vraagt de Gouverneur aan architect Jaminé om tijdens zijn bezoek aan Aldeneik te praten over het hoofdaltaar.
Vertaling: " Dit project is reeds bestudeerd door Mijnheer pastoor; zo kunnen zijn ideeën gemakkelijk dienen voor het vervaardigen van het ontwerp". (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
96. Via een brief dd. 19-6-1867 komen we te weten dat architect Jaminé een aantal vloeren besteld heeft bij de firma Boch Frères te Louvroil, près Maubeuge. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
De vloeren moeten afgeleverd worden tot aan het station van Lanaken.
97. Op 22-1-1868 schrijft de Gouverneur een brief aan architect Jaminé i.v.m. de muurschilderingen van Aldeneik.

Vertaling: " Mijnheer, De aandacht van het Departement van Binnenlandse Zaken werd getrokken door een artikel, verschenen in de laatste uitgave van de 'Annales de l'Académie d'archéologie de Belgique' over de muurschilderingen, die gevonden werden in de kerk van Aldeneik en dewelke wij meerdere malen hebben onderzocht met de afgevaardigden van de Kon. Commissie voor Monumenten. De auteur van het artikel drukt de wens uit dat de schilderingen, die volgens hem een zeer belangrijk gegeven vormen in het licht van de geschiedenis, zouden geconserveerd worden met een bijzondere zorg en dat ze zelfs op één of andere dag gerestaureerd zouden worden in hun primitief karakter. Dientengevolge, vraag ik U, Mijnheer, om me een gedetailleerd beeld te laten worden over de waarde van het werk, met annex Uw advies over de mogelijkheid en de opportuniteit van een restauratie". Op 25-5-1868 zal de Gouverneur arch. Jaminé nog eens moeten herinneren aan zijn verzoek. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)

98. In de traditionele briefwisseling tussen pastoor en architect komt op 22-5-1868 Pastoor Henoumont aan het woord: vertaling: " Zou het niet tijd worden om eindelijk aan de vloer van het koor te beginnen". Vanaf 1875 wordt Van Ommeren vermeld als pastoor. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
99. Op 20-7-1875 schrijft architect Jaminé aan de Gouverneur de volgende brief: vertaling: "Ik heb de eer U te melden dat ik gisteren in Aldeneik, bij Maaseik, langskwam op de terugweg van een inspectie die ik gedaan had van de school te Kessenich. Toen heb ik kunnen vaststellen dat de staat van bouwvalligheid van het bovenste gedeelte van de toren van de monumentale kerk in dat gehucht, van die aard is om serieuze angsten te krijgen. Inderdaad, Mijnheer de Gouverneur, de scheur in de zuidelijke zijde van de constructie, waarvan ik reeds bij verschillende gelegenheden het bestaan en de vooruitgang gemeld had, meer bepaald in mijn rapport van 10-12-1869, waarvan ik een kopie bijvoeg, is opnieuw open en toont nu een opening van meer dan 3 cm breedte. Een nieuwe splitsing is goed zichtbaar in de zuid-west hoek en schijnt de voortzetting te zijn van de voormelde scheur, wat de instorting van de zuid-westelijke hoek tot gevolg zou kunnen hebben. De bekleding (bedoeld is de dakbedekking) van de zuid-westelijke zijde, maakt zich duidelijk los van de muurblok, vooral onder het venster van het afdak (? , 'fenêtre à auvent') en de ankering, die geplaatst werd om deze bekleding bij elkaar te houden is sterk gebogen onder druk van deze massa stenen. De leien dakbedekking van de spits die in slechte staat is en die niet meer hersteld werd sedert meerdere jaren, laat de regen toe om zich te verspreiden tot in de middenbeuk van de kerk via het oksaal, etc. etc. Het is dus nodig, Mijnheer de Gouverneur, om energieke maatregelen te treffen, om te verhinderen dat dit gedeelte van de oude kerk in ruïne vervalt. Bij meerdere gelegenheden heb ik de noodzakelijke administraties geëngageerd om de restauratie van dit werk voort te zetten en geen enkel gevolg werd gegeven aan deze uitnodigingen. Ik meen de verantwoordelijkheid te moeten afwijzen, die zou kunnen wijzen naar de prov. architect als auteur van het restauratie-project zoals het tot nog toe werd uitgevoerd en als lid van de Kon. Commissie voor Monumenten" ... (Bron: Ju. Br.)
100. De Gouverneur stuurt 's anderendaags een brief naar de Minister van Justitie met de vraag om leden van de Kon. Commissie uit te nodigen voor een plaatsbezoek. Op 2-8-1875 wordt Jaminé verwittigd dat de leden op 4-8 zullen aankomen om 11u50 te Maaseik en dat ze om ... 13u terug willen vertrekken. De toren wordt bouwvallig verklaard en het kerkfabriek wordt verplicht om zonder uitstel de gehele restauratie aan te vatten, waarbij gestipuleerd wordt "zelfs den toren voor den winter gedeeltelijk te onderschragen om alle onheilen voor te komen". Op 18-8 vertrekt er dan ook al een brief naar Burge-meester en schepenen, waarbij hun hulp en die van het Gouvernement gevraagd wordt. De werken worden op 1-9-1875 geraamd, op 46.447,05 fr!! (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
101. Op 3-10-1875 meldt de opzichter Lejeune aan architect Jaminé dat de vloer in de kerk 7 centimeter lager ligt dan het wegdek tegenover de kerk. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
102. Vanuit de Kon. Commissie vertrekt er op 13-10-1875 een brief naar de Minister van Justitie. Vertaling: " ... Nochtans vereiste de toren van Aldeneik reeds sinds 1869 dringende werken; vermits deze werken verbonden waren met de restauratie van dit gebouw, waarvan het monumentale karakter unaniem wordt erkend, had de Courmissie aan architect Janiné gevraagd haar een plan te bezorgen dat zij dan op haar beurt had kunnen doorsturen naar de hogere overheid samen met de aanvraag om sub-

sudies.” ... Volgens informatie, die men ter plaatse gekregen heeft ligt de oorzaak van de vertraging bij de stad Maaseik, die weigerde tussen te komen in de uitgaven.

Architect Janiné stelt aan de leden van de Commissie de volgende

“1. Onmiddellijk de bedreigde gedeelten behandelen.

2. Gedurende winter alle noodzakelijke voorzieningen voor de restauratie van de toren treffen, waarbij gewaakt wordt op het feit dat de materialen en het verband gelijkvormig zijn aan de materialen en het antiek verband

3. Zich bij de volgende lente bezighouden met het toedekken van de spits en met het hernieuwen van het timmerwerk; dat een serieuze afwijking vertoont”. (Bron: Ju. Br.)

103. Op 6-1-1876 weerklinkt er een noodkreet vanuit Aldeneik aan de Gouverneur: "De ondergetekende leden van het kerkfabriek van Alden Eyck komen u hunne klachten uitdrukken over den gemeenteraad van Maeseick. Het budget voor 1876 is aangeplakt en er wordt geen centiem voor den toren toegestaan". (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
104. Tijdens een visitatie in 1876 wordt over de kerk vermeld:
"Ecclesia aedificio instaurato, brevi turris instaurabatur. Tria altaria decentia; supellectilis conveniens. Baptisterium monumentale, clausum et in conveniente loco prope portam principalem. Sacristia nova et congrua in quae praescripta pendent. Caemiterium undequaque clausum. (Bron: Arch. de l'Evêché, Luik, Fonds Montpellier, 38)
105. In een brief aan de architect schrijft de opzichter Lejeune, aannemer van publieke werken en inwoner dezer parochie, op 23-2-1876:
Vertaling: " Ik geloof onder uw aandacht te moeten brengen dat een van deze dagen de geïsoleerde arcade aan het noorden van de toren volledig is ingestort" ... "De leien voor de dakbedekking liggen aan de voet van het werk sinds meer dan 1 ½ jaar; het kruis wacht op zijn plaatsing sinds eind september verleden jaar".
Op 9-3-1876 wordt hetzelfde nog eens verteld aan de Gouverneur door het voltallige kerkfabriek: "De noorder arcade is 's nachts door den wind ingestort; en wie weet wat nog kan volgen". (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
106. In een brief van arch. Jaminé dd. 11-3-1876 staat er een merkwaardige passage: vertaling: "omdat de dispositie van de bijgebouwen van de pastorie zal niet toelaten om het zuidelijk gedeelte van de narthex te bouwen. Het zal dus noodzakelijk zijn om deze te vernietigen, om de toegang tot de kerk vrij te leggen ('afin de dégager les abords de l'église') (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
107. Bij het maken van stellingen rond de toren duiken de eerste problemen op! In een brief aan de Gouverneur dd. 19-3-1876 drukt de kerkfabriek zijn ongerustheid uit: "Onmiddellijk na Uwen brief van den 14den dezer hebben wij vergadering gehouden en besloten den toren te etageeren. Wij hebben verschillende personen aangesproken en tot ons spijt moeten wij Uedele melden dat wij niemand er aan kunnen krijgen. Mijn Heer Lejeune inwooner dezer parochie, aannemer publieke werken, zegt dat het stiepen het moeyelijkste werk is van alles wat er te doen valt, en dat niet een aannemer dit zal willen doen of hij moet te voren weten of hij den toren ook kan restaureeren. Voor eene kleine som het moeyelijkste doen en om zoo te zeggen de stelling maken om eenen anderen er te doen opklimmen doet zich niet zeggen zij". (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
108. Op 15-4-1876 verklaart Lejeune zich akkoord om de restauratie van het bovenste gedeelte van de toren en van de spits uit te voeren volgens het plan van Jaminé dd. 28-2-1876. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
109. Op 6-7-1876 zijn deze werken goedgekeurd door de Kon. Commissie voor Monumenten en wordt er voorgesteld de kerk van Aldeneik te rangschikken in klasse 2 van onze nationale monumenten.
Op 17-7-1876 wordt er bij K.B. de restauratie goedgekeurd. (Bron: Ju. Br.)
110. Op 4-9-1876 is het plaatsen van de stelling gebeurd. Dertien dagen later is er schijnaar grote ruzie ...
Op 17-9-1876 vraagt Lejeune aan de Gouverneur om ontslagen te worden van zijn verplichtingen, die hij aanging op 15-4-1876. Het voornaamste motief dat hem ertoe bracht om de Gouverneur dit voorstel te

doen is het feit dat sommige personen denken dat men in de hoedanigheid van gemeenteraadslid deze werken niet kan uitvoeren.

De kerkfabriek neemt dat ontslag aan en verzoekt de Gouverneur tegelijkertijd om de werken van den toren te mogen uitvoeren op eigen beheer (voie de regie) en de materialen die op de plaats liggen over te nemen”.

Op 5-10 stelt architect Jaminé aan de Gouverneur voor om het ontslag te aanvaarden. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)

111. Op 9-2-1877 wordt de verbreking van het contract door de Bestendige Deputatie aanvaard, doch ... er wordt tevens een openbare aanbesteding gevraagd voor de werkzaamheden. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen).
112. Op 13-4-1876 wordt er een lastenboek vervaardigd. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
113. Op 18-7-1877 wordt de aanbesteding geopend. Er zijn twee kandidaten, Dhr. Jean Verstappen uit Maaseik en Dhr. Labaye uit Maaseik; de eerste vraagt een verhoging van de kosten met 25 % (uitgezonderd de artikelen 17,18 en 19) en de tweede kandidaat wil nóg meer: liefst een verhoging ± 89 % !! De kerkfabriek stelt, ondanks de serieuze verhoging en gezien de benarde situatie van de toren, Dhr. Verstappen voor, hetgeen unaniem geweigerd wordt door de gemeenteraad dd. 23-7-1877. In een ongedateerde brief wordt geschreven: "Deze Verstappen heeft gewerkt aan de laterale zijden van onze Kerk en heeft het stadhuis gebouwd".
Op 24-7-1877 schrijft pastoor Van Ommeren aan de Gouverneur: vertaling: "De toren is open, de regen dringt er binnen langs alle kanten en in de lente zal de schade enorm zijn". Tevens vermeldt hij dat de prijzen door arch. Jaminé véél te laag ingeschat zijn. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
114. Op 30-7-1877 geeft arch. Jaminé het advies aan de Gouverneur om de restauratie toe te vertrouwen aan Dhr. Verstappen, aannemer van openbare werken te Maaseik (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
115. Op 3-8-1877 geeft de Bestendige Deputatie de gemeente Maaseik gelijk en vraagt om een nieuwe aanbesteding! Deze nieuwe aanbesteding, op 27-8-1877, bezorgt de werken aan Dhr. Jean Dalemans uit Maaseik, die een verhoging van de werken met 10 % voorziet, hetgeen op 7-9-1877 door de Bestendige Deputatie wordt goedgekeurd. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
116. Op 26-10-1877 wordt de herstelling van de pastorie voor een som van 3980,77 fr goedgekeurd door de Kon. Commissie voor Monumenten. (Bron: Ju. Br.)
117. In een ongedateerd nota (rond 1877) wordt melding gemaakt van het maken van een bliksemafleider: "de put bevindt zich op ongeveer 25 meter van de voet van den toren". (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
118. Op 6-1-1878 schrijft architect Jaminé aan pastoor Van ommeren: vertaling: "Vooreerst heeft de aannemer de werken niet beschermd tegen het slechte weer en kan het water doorsijpelen tussen het parement van de muur en het massieve gedeelte. Hij zal dus voorlopig de voet van de spits moeten maken, opdat het water zich van de constructies zou verwijderen. vervolgens heeft hij een heel stuk (muur) gededemonteerd zonder de hoek te beschermen met een stut (later blijkt dat het om de NW-hoek gaat). Tenslotte heeft hij niet de hoogte van de aanzetten van het oude werk in de gaten gehouden, wat ons zal verplichten om het ganse parement te vernieuwen, terwijl ik gehoopt had het noordelijke gedeelte te bewaren. Ook heb ik geen enkel spoor gezien van het terug gebruiken van oude stenen ...". (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
119. Op 28-8-1878 schrijft pastoor Van Ommeren aan architect Jaminé: vertaling: "Dhr. Lejeune en de werkman Vanderhoeven hebben besloten dat het absoluut noodzakelijk is om het bovenste gedeelte van de torenspits te vernietigen, om het timmerwerk een soliede basis te geven (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
120. Op 7-7-1880 meldt de Minister van Justitie dat zijn Ministerie sinds 6-2-1851 tot 31-12-1877 een totaal bedrag van 26.380 fr heeft uitbetaald aan subsidies voor de restauratie van de kerk te Aldeneik. (Bron: Ju. Br.)

121. In 1881 wordt er een nieuwe aanbesteding gehouden voor de restauratie van de toren; op 25 januari wordt de aanbesteding gunstig geadviseerd door arch. Jaminé aan zijn baas, de Gouverneur van de Provincie Limburg. Gemelde aanbesteding geeft opnieuw de voorkeur aan Dhr. Jean Dalemans, die 10 % meer vraagt dan in de staat is opgegeven. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
122. Op 28-5-1881 schrijft L. De Fisenne een brief aan de Kon. Commissie voor Monumenten over het plaatsen van een nieuwe spits op de toren van de kerk te Aldeneik: vertaling: "Ik vernam dat men te Aldeneik bezig is om een spits te maken op de oude toren; deze spits, die absoluut niet in overeenstemming is met het monument, kan niet anders als misstaan op deze prachtige constructie. Vermits ik me niet kan voorstellen dat dit gebeurt met de goedkeuring van de Kon. Commissie voor Monumenten, acht ik het mijn plicht u te wijzen op dit vandalisme. (Bron: BML, Brussel)
- Ook Jozef Gielen mengt zich in de discussie rond de restauratie, waarbij hij de Kon. Commissie voorstelt om plannen van De Fisenne te aanvaarden. (Bron: BML, Brussel)
123. Op 3-6-1881 schrijft arch. Jaminé een brief aan de Kon. Commissie voor Monumenten, waarin hij zijn laatste bevindingen meedeelt.
Vertaling: "In antwoord op uw geëerde brief dd. 1-6, Nr. 3912, heb ik de eer u te informeren dat ik deze morgen naar Alden-Eyck gegaan ben en dat ik heb kunnen constateren dat het onderste gedeelte van de spits van de toren, waarvan men had gedacht het te kunnen bewaren in zijn oorspronkelijke staat, vernietigd is omdat men had vastgesteld dat het timmerwerk vermolmd en verwrongen is. Om mij te overtuigen van de juistheid van de inlichtingen die men u heeft gegeven, heb ik de meerderheid van de kerkfabriek, mijnheer Raedschelders, Mijnheer B. Houben en Mijnheer pastoor Van Ommeren bijeengeroepen; dezen hebben verklaard dat er geen enkele verandering aan de vorm van de oorspronkelijke spits werd aangebracht en dat alleen het slechte hout vervangen werd, hetgeen door het K.B. werd toegestaan.
Ik zal mij toelaten om er aan toe te voegen, Mijne Heren, dat ik niet verwittigd was van de herneming van de werken, die sedert 1878 stillagen en dat ik niets afwist van de vernietiging van het onderste gedeelte van de spits". (Bron: BML, Brussel)
124. Op 9-6-1881 antwoordt Jaminé aan de Kon. Commissie, in een reactie op de brief van Joseph Gieren (zie nr. 122): vertaling: "Ook lijkt het me, Mijne Heren, nutteloos om nog een keer de geschiedenis van de kerk van Aldeneik te herbeginnen; intussen zal ik het me toelaten om u te herinneren dat, 1° de toren nooit overstegen ('surmonté) werd door vier frontons et door een lage spits, 2° dat er voor meerdere redenen en bij de meerdere gelegenheden besloten werd de spits te behouden in zijn oorspronkelijke staat. Nu wil Dhr. Gielen op een of andere manier bij de eerste poging een project laten aanvaarden, getekend door Dhr. Fisenne; dit project is niets anders dan de reproductie van studies die meer dan 25 jaar geleden vervaardigd werden en die toen niet uw goedkeuring kregen wegens erg gegronde redenen, die Dhr. Gielen ogenschijnlijk niet kent". (Bron: BML, Brussel)
125. Op 25-10-1881 meldt pastoor Van Ommeren aan architect Jaminé dat de werken aan de toren voltooid zijn; de bliksemafleider wordt aangeboden door Verlaak uit Hasselt voor de som van 250 fr. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
126. Op 16-11, 14-12 en 20-12-1881 schrijft Jean Dalemans, aannemer en meester-metselaar, dat hij in financiële problemen zit door de niet tijdige uitbetaling van de gepresteerde diensten aan de toren. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
127. Op 10-7-1882 wordt vanuit de gemeente Maaseik gemeld dat de werken aan de oude pastorie op die dag beëindigd werden. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
128. Op 26-7-1882 stuurt de Gouverneur de goedgekeurde rekeningen over de herstellingen aan de toren terug naar architect Jaminé. Hieruit blijkt dat er een deficit van 975,15 fr is: gedurende de jaren 1876-1878 en 1881-1882 werd er voor 18869,32 fr aan materiaal aangekocht en werd er 17994,17 fr ontvangen (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)

129. Op 29-6-1884 ontvangt architect Jaminé een 'dankbrief' vanwege de kerkfabriek: " Mijnheer Jaminé, ik bedank u voor alle moeite en omstandigheden die gij met ons hebt gehad daer gij ons zoo goed in hebt geholpen en ondersteundt". (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
130. In februari 1890 is men schijnbaar bekomen van de enorme inspanningen, die het voorbije decennium geleverd werden ... Op 6-2-1890 wordt er vanuit de gemeente Maaseik aan de Gouverneur een dossier doorgespeeld, waarin de voor kerkfabriek de maximale toelage vraagt de voltooiing van de restauratie. " we hebben de eer UED hierbij te doen geworden eene beraadslaging, in driedubbel, van het kerkfabriek van AldenEyck dato 5^e januari jl, strekkende tot het verkrijgen van toelagen van den staat, de provincie en de gemeente, voor het uitvoeren van herstellingswerken aan den toren hunner kerk en om den volstrekken overeenkomstig den romaanschen bouwtrand dier kerk en waarvan de gezamenlijke kosten geschat zijn op frs. 33.707,47".
Uit de bijgevoegde beraadslaging van de kerkfabriek blijkt dat Dhr. Mathieu Christiaens, bouwkundige uit Tongeren het ontwerp van de narthex gemaakt heeft. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
131. Op 7-6-1890 schrijft Jaminé een brief naar de Gouverneur i.v.m. het ontwerp van Christiaens. Vertaling: "... heb ik de eer U te laten weten dat ik het plan getekend door Dhr. Christiaens ter plekke onderzocht heb en dat dit onderzoek geen enkele opmerking heeft opgeleverd, alle oude sporen die bewaard waren in de constructie hebben als basis gediend voor de redactie van het ontwerp. (Bron: Ju. Br.)
132. Uit een brief vanwege het stadsbestuur van Maaseik aan de Bestendige Deputatie blijkt dat de werken voor de narthex in december 1890 werden toegewezen aan de W^e Janssen te Maesbracht voor de som van 3552 fr. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
133. Deze inschrijving wordt bij K.B. dd 31-8-1891 (!) goedgekeurd. (Bron: Ju. Br.)
134. Op 13-4-1892 zijn de werken aan de nieuwe narthex al in volle gang. Men schrijft dan een brief aan de Bestendige Deputatie, waarin enkele bijzondere passages voorkomen: "Geven met verontschuldigen eerbied te kennen de ondergetekende Ch. Willems, pastoor te Alden-Eyck, gemeente Maeseyck en Heeren leden van het kerkfabriek dat bij de onderzoekingen op heden gedaan, door Mr den provinciale architecte Mr Jaminé en door Mr de architect ontwerper Mr Christiaens; men bevonden heeft dat de vroeger bestaan hebbende gewelven in den narthex van den toren alhier gebouwd zijn geweest in mergsteen van Sibbe of daarmee gelijkstaande. Daar men oogenschijnlijk gemeend heeft dat dezelve in tufsteen waren opgetrokken geweest, zoo heeft men om die reden ook tot hermaken derzelve gewelven tufsteen voorgeschreven, zoodat, indien 't werk volgens het lastboek wordt uitgevoerd men niet het oorspronkelijke gebouw zal hebben weergegeven. zoo komen ondergetekende zich tot de Edelachtbare wenden om hun toe te staan de voorgeschreven tufsteen door Sibbemergelsteen te doen vervangen, waardoor alsdan 't gebouw in zijn oorspronkelijke toestand wordt teruggebracht". (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
136. Op 23-9-1892 schrijft Mathieu Christiaens, Ingenieur-Architect te Tongeren een brief aan de provinciale architect Jaminé.
Vertaling: "Ik heb de eer om aan Uw goedkeuring de vraag naar de weglating van het inwendig gewelf in de toren van de kerk te Aldeneik te onderwerpen. Tijdens de redactie van het ontwerp voor de constructie van de narthex, had ik de aanwezigheid geconstateerd van vier pijler-basissen van 0,19 m diameter op het gelijkvloers en van vier sluitornamenten ('culs de lampe), die zich bevonden op de eerste verdieping exact boven de pijlers.
Deze bevinding had mij ertoe geleid om twee boven elkaar gestelde gewelven te ontwerpen zoals in de narthex en in het ontwerp, zoals het werd goedgekeurd door de Kon. Commissie voor Monumenten, heb ik de twee gewelven aangeduid, waarvan het eerste zou dienst doen als bevloering voor het oksaal. Maar nu er vandaag alle arcaden van de toren geopend zijn en dat de exterieure muren verwijderd zijn, denk ik dat het weglaten van het gewelf op het gelijkvloers van de toren te verkiezen is, vooral omdat de kerkfabriek vindt dat het oksaal nog voldoende groot is.
In deze omstandigheden kom ik er niet toe het bestaan van de 4 pijlerbasissen te verklaren, temeer daar men in de arcaden die zicht geven op de narthex geen enkel spoor terugvindt van een ballustrade in steen, noch enig gat voor het in metselen van een leuning in hout of ijzer.
Het weglaten van het gewelf verbetert aanzienlijk de ingang van de kerk. De verlichting zou beter zijn, de ingang zou minder het aspect van een 'kelder' krijgen (vermits het gelijkvloers slechts weinig hoogte vertoont) en het geheel zou er onder alle aspecten bij winnen. (Bron: BML, Brussel)

Uit een brief van de kerkfabriek dd. 7-11-1892 aan de Kon. Commissie voor Monumenten blijkt dezelfde gedachte: "Echter is ons bij de opruiming van oude bijgemaakte muren enz. gebleken alsdat zoodanig gewelf naar onzes inziens nooit bestaan heeft". (Bron: BML, Brussel)

137. Op 24-6-1893 (!!!) doet de Kon. Commissie voor Monumenten uitspraak over het al of niet weglaten van het onderste gewelf: vertaling:" ... denken wij Uw advies te kunnen delen, waarbij het gewettigd is het onderste gewelf te supprimeren. Toch moeten wij U engageren om scrupuleus de pilaar-basissen en de andere resten, waarop U zich gesteund heeft om in Uw ontwerp het genoemd gewelf te laten bouwen, te bewaren in hun huidige staat en als basis voor inlichtingen". (BML, Brussel)
138. Op 26-10-1893 vindt de oplevering plaats van de werken in aanwezigheid van arch. Jaminé, ontwerper Christiaens, Janssen' aannemer, en de leden van het kerkfabriek: "na een aandachtig onderzoek werd er vastgesteld dat de werken goed werden uitgevoerd". (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
139. Op 27-8-1895 schrijft architect Jaminé een brief aan de Gouverneur om de goedkeuring voor te stellen van de restauratiewerkzaamheden het aan orgel; deze restauratie werd uitgevoerd door Dhr. Peereboom uit Maastricht voor de som van 2025 fr. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
140. Op 27-3-1896 wordt er door Pierre Peeters uit Antwerpen een offerte gedaan voor het maken van het hoogaltaar, het tabernakel, het tafelblad, de preekstoel en de biechtstoel. (Zie ook in bijlage de originele tekst). (Bron: idem)
141. Op 21-9-1896 wordt er door Germain Jaminé, glasschilder uit Hasselt een ontwerp opgemaakt voor het leveren en plaatsen van ramen in de kerk. (Zie ook in bijlage de originele tekst). (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
142. Op "den eersten zondag van october" 1896 vraagt de kerkfabriek aan de Bestendige Deputatie een geldelijke steun voor de bemeubeling van de kerk; deze bemeubeling omvat een orgel, een hoofdaltaar, een preekstoel' een biechtstoel en 15 vensters voor een totale prijs van 17.050 fr. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
143. Op 1-12-1898 schrijft pastoor Pauly een brief naar de gouverneur, waarin duidelijk wordt dat Dhr. Ladon, glasschilder te Gent het ontwerp van de glasramen maakt.

Op 7-12-1899 worden de werken gekeurd in her bijzijn van Dhr. Ladon uit Gent (kostprijs ramen: 1995 fr), Dhr. Scheyven, orgelmaker (kostprijs orgel: 5500 fr) en Dhr. P. Peeters uit Anwerpen (kostprijs:9750fr).
(Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)

144. Op 17-5-1899 wordt er door Koning Leopold II een K.B. uitgevaardigd, waarin de kerkfabriek gemachtigd wordt "tot het plaatsen in de kerk van de H. Anna te Aldeneyck, van een hoogaltaar, eenen predikstoel, eenen biechtstoel en glasramen, overeenkomstig de plans en tekeningen".

Uit een andere brief blijkt duidelijk dat in de geschatte prijs van 17.245 fr ook een orgel vervat is ('un nouveau jeu d'orgues'). (Bron: Ju. Br.)

145. Op 6-1-1901 vraagt de kerkfabriek toelagen aan de Bestendige Deputatie voor de aankoop van twee klokken.
"In hunne vergadering van 6 januari laatstleden hebben de leden van de kerkfabriek van Aldeneyck de volgende beslissing genomen: Aangezien de tegenwoordige klok gansch gebersten is, valsch klinkt en niet lang meer zonder gevaar kan gebruikt worden;
aangezien een edelmoedige persoon eene gift wil doen om aan de kerk behoorlijke klokken te verschaffen;
aangezien men bij deze gelegenheid een slagwerk op de klok zou kunnen plaatsen, door electriciteit in beweging gebracht;
beslissen dat er voor de kerk van Aldeneyck 2 nieuwe klokken zullen aangeschaft worden, eene van 600 kilos de 2de van 300 k;

dat er tegelijkertijd een slagwerk in de toren zal geplaatst worden met klok in de sacristij, om de uren enhalf uren aan te kondigen.

Volgens het bestek van de Heren Beulens en Cie te Leuven zouden de klokken 3205 fr kosten, plaatsing inbegrepen. Volgens het bestek van den Heer Bonivert te Luik zou de klok in de sacristij met het slagwerk van den toren 290 fr kosten zonder de plaatsing. Deze plaatsing zal zeker meer dan 100 fr beloo- pen (houtwerk-dagloon- kosten logement). Dus te zamen 3600 fr.

De kerkfabriek zal er de 2/3 aan bijdragen:

1) de oude gebersten klok geschat op 375 k. aan 1,70 fr zijnde 637,50 fr

2) het overige 1762,50 fr door de gift van eene edelmoedige persoon" (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)

146. Op 20-9-1906 schrijft de Prov. architect Jaminé een brief aan de Gouverneur, waarin hij de belabberde toestand van de daken van de zijpanden beschrijft: vertaling: "het is noodzakelijk om zonder vertraging de bedaking van de zijbeuken te vernieuwen, vermits ze door een windstoot, het neervallen van sneeuw van de middenbeuk, kan instorten". (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
147. Tijdens een beraadslaging van de kerkfabriek wordt er gesproken over de slechte toestand van het orgel. Dit fabriekaat van Dhr. Schijven uit Brussel staat tegen de hardstenen muur aan de noordkant; een verplaatsing in dezelfde hoek van de zijkant van de narthex en de nodige herstellingen zouden 425 fr kosten.
Ook blijkt er een tweede biechtstoel nodig te zijn, waarvoor een bestek wordt opgemaakt door Peeters uit Antwerpen voor de som van 1000 fr.
"Voor de plaatsing van voornoemde biechtstoel de huidige doopvont eene haar meer passende plaats zou dienen gegeven te worden, nl. onder den boog-noordkant van den narthex - dat deze doopvont, wier voetstuk bewaard bleef zou kunnen gerestaureerd worden volgens bestek van Dhr. Pirorre (Luik)": kostprijs: 1000 fr.
"Met het oog op versiering der kerk, op de daarstelling eener doopkapel, als in her belang van de orde- lijkheid der goddelijke diensten zou het wenselijk zijn om langs drie zijden van weerskanten van de narthex eene afsluiting te plaatsen": kostprijs bestek door Pirotte: 1575 fr.
Deze Emile Pirotte (Ateliers d'Arts Religieux et civils) woont op de Rue des Pitteurs, 29 te Luik.
In een brief van de Kon. Commissie voor Monumenten en Landschappen wordt gewezen op het feit dat op sommige plaatsen het water langs de muren afloopt !!
In hetzelfde verslag wordt Mathieu Christiaens, bouwkundig ingenieur, het ontwerp van de restauratie doopvont, het ontwerp deksel doopvont en het ontwerp afsluithekken voor de narthex toevertrouwd. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
148. Op 25-12-1910 wordt door de Kon. Commissie voor Monumenten het gunstig advies gegeven voor de aanmaak van een koperen deksel op het doopvont in de kerk van Aldeneik. (Bron: Prov. Dienst Gebou- wen, Hasselt)
149. Op 13-11-1912 wordt de plaatsing van een afsluiting in de narthex door de Kon. Commissie voor Monumenten goedgekeurd. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
150. Op 6-12-1912 is er naast het plaatsen van een koperen deksel op het doopvont en het plaatsen van een afsluiting in de narthex, ook sprake van een restauratie van het orgel. (Bron: Ju. Br.)
151. Op 5-1-1913 wordt er een beraadslaging gehouden binnen het kerkfabriek over het vernieuwen van de glasramen in het koor.
"De kerkfabriek, gedwongen tot herstellingen aan de glasramen van het koor, heeft gemeend goed te doen door Dhr. Nicolas van Roermond, zoon van de auteur die het werk in 1861 uitvoerde, uit te nodi- gen voor een bezoek aan de actuele ramen. Deze heeft erkend dat de huidige ramen niet kunnen be- waard worden wegens een dubbele reden (uitgelegd in de beslissing). Hij heeft gevraagd om plannen te mogen tekenen om ze te vervangen door nieuwe, die totaal beantwoorden aan de vooruitgang van de wetenschap en de kunst."
Verder wordt in de nota vermeld dat Dhr. Nicolas, gestudeerd en gewerkt heeft onder de leiding van de eminente architect Cuijpers uit Amsterdam.
"De kerkfabriek heeft de eer om de nieuwe plannen voor vijf vensters aan de goedkeuring van de be- voegde instanties te onderwerpen; tot heden zijn er slechts glasramen in drie vensters.
Een kleine uitleg is misschien nuttig:

De medaillons van de nrs. 2 en 4 hebben betrekking op verschillende perioden, volgens een achtbare traditie toegewezen aan de Heiligen Harlindis en Relindis, die geleefd hebben in de 8ste eeuw. De medaillons van nr. 5 vertelt fazen in het leven van de H. Anna, patrones van de kerk, en zijn geïnspireerd door motieven, die zich bevinden op oude glasramen in de kathedraal van Mans (Frankrijk);

- a) de hogepriester weigert de offerande van Joachim en van Anna, omdat hun huwelijk kinderloos is
- b) een engel voorspelt aan de H. Anna het moederschap
- c) H. Anna en H. Joachim ontmoeten elkaar voor de gouden poort te Jeruzalem
- d) geboorte van de H. Maagd."

(Bron: Ju. Br.)

In de eigenlijke beslissing staat te lezen dat de vijf vensters in totaal 5000 fr zullen kosten (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)

152. Op 3-4-1913 wordt er een K.B. uitgevaardigd waarbij het plaatsen van een koperen deksel op het doopvont, de afsluiting in de narthex, evenals de restauratie van het orgel wordt goedgekeurd en voor genoemde werken een subsidie van 433,56 fr wordt toegekend. (Bron: Ju. Br.)
153. Op 16-5-1913 gaat de Kon. Commissie voor Monumenten akkoord met de voorgestelde glasramen voor het koor. (Bron: Ju. Br.)
154. Op 3-11-1913 wordt er een K.B. uitgevaardigd door Koning Albert, waarbij de glasramen mogen geplaatst worden. (Bron: Ju. Br.)
155. Op 13-3-1914 meldt de voorzitter van de kerkfabriek, Dhr. G. Hons, dat de vijf "geschilderde glasramen" geplaatst zijn. (Bron: prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
156. In de maand april 1914 wordt via de Gouverneur aan de Minister van Justitie de toelating gevraagd om een muur rond de pastorie te bouwen. In een begeleidende nota staat vermeld dat de afsluiting tot dan toe gebeurde met een heg. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
157. Op 15-6-1914 stuurt Pierre Peeters uit Antwerpen een offerte voor het maken en plaatsen van een biechtstoel voor de som van 1000 fr. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
158. Op 9-10-1922 wordt door het Min. van Justitie het bestek en de plannen voor een tweedebiechtstoel naar de Gouverneur teruggestuurd, omdat deze biechtstoel reeds aangekocht en geplaatst is. (Bron: Ju. Br.)
159. Op 13-10-1926 beslist de kerkfabriek en op 13-12-1926 keurt de gemeenteraad de beslissing goed om een elektrische verlichting in de kerk aan te leggen. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
160. Op 7-7-1929 beslist de kerkfabriek om de daken van de zijpanden te vernieuwen en om het plafond en de schouw van de zuidelijke sacristie te vernieuwen; inclusief toezicht en honorarium een som van 51425 fr.
Hiervoor heeft arch. Gessler het bestek opgemaakt. Omdat het Min. van Justitie niet betaald ontstaat er een tekort van 17141,67 fr; hierdoor vraagt de gemeenteraad van Maaseik, tijdens haar vergadering dd-2-9-1929, een afwijking van het lastenboek: i.p.v. een dakbedekking in leien willen ze, een goedkopere, dakbedekking van de zijbeuken in eterniet !! De Bestendige Deputatie, de Kon. Commissie voor Monumenten en Landschappen (3-12-1930) en het Ministerie van Justitie verbieden deze wijziging.
Op 16-2-1932 worden de werken gekeurd, waaruit blijkt dat de werken werden uitgevoerd door Dhr. Hermans Jacq uit Geistingen voor de som van 33624,72 fr. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
161. Tijdens een beraadslaging van de kerkfabriek op 1-10-1933 vraagt deze een tochtdeur te mogen plaatsen, volgens een ontwerp van Karel Gessler; kostprijs: 9540 fr. Dit ontwerp wordt goedgekeurd door de Prov. Commissie (22-12-1933), de Kon. Commissie (31-1-1934) en bij K.B. op 24-7-1934. De oplevering vindt plaats op 10-1-1935, waaruit blijkt dat de tochtdeur uiteindelijk 12589,66 fr gekost heeft (Slavonisch eiken: 33,28 m²).
Het houtwerk werd geleverd door Telen van Maaseik, het glas door Yperman uit Reckheim en de 4 ijzeren handvatten werden gemaakt op de ambachtsschool. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)

162. Op 3-7-1935 vraagt pastoor Segers om centrale verwarming te mogen installeren in de kerk. In september 1936 wordt er een overeenkomst gesloten met de Compagnie Générale de Gaz et d'Electricité, N.V., Marktstraat, 127 te Brussel. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
163. Op 15-4-1936 zendt de Kon. Commissie een aanvraag tot bescherming van de St. Anna-kerk te Aldeneik aan de Minister van Openbaar Onderwijs. De Bestendige Deputatie had in dat verband reeds een gunstig advies uitgebracht op 19-5-1933. Een gunstige beslissing in die zin wordt getroffen op 21-9-1936. (Bron: BML, Brussel)
164. Op 16-8-1938 vertrekt er vanuit het provinciaal Komitee der Monumenten en Landschappen een merkwaardige brief naar de Gouverneur.
 "Wij hebben de eer ued. te laten weten dat het provinciaal Komitee der Monumenten en Landschappen vernomen heeft dat de kerkfabriek van Aldeneik (Maaseik) drie merkwaardige zetels bezit, welke zij aan het Provinciaal Museum te Hasselt zou willen afstaan in vergelding van eene toelage der Provincie voor het fixeeren der muurschilderingen in de kerk".
 Volgens een brief van de kerkfabriek, dd. 2-10-1938, zou de kunstschilder Leegenhoek de intensiteit van de muurschilderingen kunnen teruggeven. (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
165. Op 21-1-1945 wordt door de kerkfabriek aan de Kon. Commissie voor Monumenten gevraagd wat ze moeten doen met de 14 glasramen van de zijbeuken: herstellen of ze vervangen door gewoon vensterglas en een nieuwe kruisweg tussen de vensters plaatsen.
 Door de Gouverneur wordt Z.E.H. Kanunnik Coenen gelast met een onderzoek ter plaatse. Hij vermeldt op 20-2-1945: "De tegenwoordige staties in de vensters der zijbeuken geschilderd hebben geen kunst-
 waarde. Ze verduisteren de kerk al te zeer en zouden gunstig door klaarder glas kunnen vervangen worden. Daarbij komt dat in 't algemeen vensterstaties dienen afgekeurd te worden, omdat bij het kruiswegbidden in den vroegen morgen of 's avonds de beelden niet zichtbaar zijn". (Bron: Prov. Dienst Gebouwen, Hasselt)
166. Vermeldingen in het boek dat op de pastorie te Aldeneik bewaard wordt (zie deel A, 3.3.4).
 1851 of 1852: "Aan Schoofs, glazemaker te Bree voor glas lood en arbeidsloon van 5 vensters in het koor, 200 fr
 Aen Rossi voor het restaureren van twee kapiteelen in de kerk en het sculpteren van 2 bassins, alsook eenige andere sculptuer werken 40 fr"
- 5-11-1852: "ontvangen 4 kleine beelden uitgebakke potaerde voor het koor van de Heer Vanhaef, beeldhouwer te Weert aen de prijs van 60 frs ieder. Een is geschonken door den voorge noemde beeldhouwer. Een betaeld: 60 fr"
- juli 1853: "aen Pluys, glasschilder en inbrander te Mechelen voor twee geschilderde en ingebrande glazen in het koor 522 fr"
- 1856: "Aan Driane, schipper, voor het vrachten van 50 meters cubes steenen van Cheratte a 5 frs den meter"
- 10-7-1857: "Aan J. Schoofs, glazenmaker te Bree, voor 7 glasvensters in de kerk, het plaetsen van 7 oude vensters in de zijpand, leveren van Roeykens, etc. 140 frs"
- 23-8-1862: "aan Doensen 460 uren beelhouwerij aen den cornice" Doensen wordt normaliter vermeld als schrijnwerker.
